

Bijlage 1a:

**Cultuurhistorische inventarisatie buitenplaats Middenhoek Rijksstraatweg
55/57, Nieuwersluis (Bureau Helsdingen, 2012)**

CULTUURHISTORISCHE INVENTARISATIE

BUITENPLAATS MIDDENHOEK
RIJKSSTRAATWEG 55/57, NIEUWERSLUIS

Cultuurhistorische Inventarisatie
Buitenplaats Middenhoek
Rijksstraatweg 55/57, Nieuwersluis

Fam. J.A. van den Arend Schmidt

Colofon

Opdrachtgever:

Fam. J.A. van den Arend Schmidt

Uitgevoerd door:

Bureau Helsdingen te Vianen

Helsdingse Voorweg 2

4133 ND Vianen

0347-370651

advies@bureauhelsdingen.nl

www.bureauhelsdingen.nl

Bureau Helsdingen is een onderzoeks-
en adviesbureau op het gebied van Mo-
numenten en Bouwhistorie, gespeciali-
seerd in landelijke bouwkunst.

Samenstelling:

Tekst: ing. P.T. Den Hertog

J.A. Saenen MA

Foto's: ing. P.T. Den Hertog

J.A. Saenen MA

Tekeningen: ing. L.W. van Pelt

Status: definitief

Datum: december 2012

Samenvatting

Zowel de tuinaanleg als het verdwenen hoofdgebouw van de buitenplaats Middenhoek te Nieuwersluis zijn ontworpen door Jan David Zocher jr. (1791-1870). Vanwege zijn reputatie maar ook om de esthetische kwaliteit van Middenhoek, is deze buitenplaats aangewezen als Rijksmonument. Het hoofdgebouw van Middenhoek is in 1956 helaas in zijn geheel afgebrand. De eigenaren van Middenhoek hebben de sterke wens om de buitenplaats weer van een hoofdgebouw te voorzien en willen de nieuwbouw graag op een verantwoorde manier inpassen in het geheel. Herbouw op de originele locatie is geen optie meer omdat de Rijksstraatweg teveel geluidshinder geeft. In dit onderzoek wordt de historie van de buitenplaats beschreven. Ook wordt de achterliggende gedachte van Zochers ontwerp onderzocht om aan de hand daarvan een cultuurhistorisch verantwoorde bouwvlek aan te wijzen.

Middenhoek is gebouwd op een stroomrug van de Vecht. Het is ontstaan in de zeventiende eeuw toen rijke Amsterdamse handelaren hun buitenhuizen in dit landelijke gebied gingen bouwen. Middenhoek is een voorbeeld van een 'historische buitenplaats' wat een typisch verschijnsel is van de Vechtstreek. De buitenplaatsen worden gekenmerkt door een hoofdgebouw met een zekere uitstraling, de goede zichtbaarheid vanaf de Vecht (of later de openbare weg), de aanwezigheid van meerdere bijgebouwen en vooral de tuin- en parkaanleg in de directe omgeving. Eind zeventiende eeuw heeft de familie Hoek enkele buitenplaatsen gebouwd, waaronder Middenhoek. Het hoofdgebouw stond toen aan de Vecht en de aanleg was geometrisch en strak volgens de Hollands Classicistische stijl. Rond 1832 heeft J.D. Zocher jr. de aanleg omgevormd volgens de Engelse landschapsstijl. In 1850 heeft dezelfde Zocher een nieuw hoofdgebouw in zijn bestaande aanleg ontworpen. Eind negentiende eeuw en na de Tweede Wereldoorlog zijn er serieuze ingrepen in het ontwerp gedaan waardoor delen van Zochers aanleg verloren zijn gegaan.

In de afgelopen jaren is gezocht naar een locatie waar een nieuwe villa het beste tot zijn recht komt, rekening houdend met ecologische, bouwtechnische en cultuurhistorische voorwaarden. De originele bouwlocatie aan de Rijksstraatweg is geen optie meer in verband met de moderne regelgeving wat betreft geluidsnormen. Hierop is een tweede locatie aangewezen namelijk direct achter het koetshuis, naast de ezelstal. De consequenties voor de cultuurhistorische waarden in de directe omgeving bleken echter zeer negatief. Bestaande bebouwing zou aangepast, verplaatst of zelfs gesloopt moeten worden. Ook de monumentale tuinaanleg zou nadelig beïnvloed worden. Daarom hebben de eigenaren gezocht naar een nieuw alternatief. In samenwerking met architectenburo Plas+Partner droegen zij de locatie aan verder in de overtuin, ten noorden van de zuidvijver. Het ecologisch onderzoek wees uit dat dit een verantwoorde optie is. Ook bouwtechnisch zijn er geen bezwaren. Vanuit cultuurhistorisch oogpunt bestaan er echter meerdere argumenten tegen deze optie. De villa komt op deze plek midden in de begroeiing te staan wat niet strookt met Zochers ontwerp. Ook verandert de uitstraling van de zuidvijver doordat het ondergeschikt wordt aan de villa. En tot slot wordt er onvoldoende ingespeeld op zichtlijnen wat een sterk kenmerk is van Middenhoek.

In opdracht van de eigenaren is in dit onderzoek gekeken welke locatie zowel ecologisch, bouwtechnisch als ook cultuurhistorisch het meest verantwoord is. Om het laatste aandachtsgebied te kunnen beoordelen, zijn met name vanuit tuinhistorisch oogpunt de volgende randvoorwaarden gesteld:

1. passend in het concept van Zocher waarin zichtlijnen een hoofdrol spelen;
2. op de grens met een open ruimte zodat (zoals bij Zocher gebruikelijk is) de witte villa afsteekt tegen een donkere achtergrond;
3. minimale inbreuk op het originele tuinontwerp van Zocher.

Op basis van bureauonderzoek en veldwerk is een nieuwe bouwvlek voorgesteld. Deze vlek heeft een indicatief karakter. Het advies houdt in dat de villa herbouwd kan worden aan de westelijke bosrand ten noorden van de zuidvijver. Zie de afbeelding in par. 7.1 voor de locatie.

Deze locatie biedt vanuit de voorgevel een panorama over het weiland en vanuit de zij- en achtergevel uitzicht op de te reconstrueren (rozen-)tuin en eendenvijver. Er ontstaan nieuwe zichtlijnen op de villa vanaf de overzijde van de eendenvijver, vanuit het wandelpad langs de bosrand en vanaf de overzijde van het weiland. Door het voorliggende weiland steekt de villa op deze plaats af tegen de donkere bosrand. Dit geeft een dramatisch effect zoals dat ook het geval was bij het pand op de originele locatie. Omdat van het originele ontwerp van de westelijke helft van de overtuin weinig resteert, maakt de villa op deze plek een minimale inbreuk op Zochers ontwerp. Ook ecologisch en bouwtechnisch zijn er geen bezwaren tegen deze locatie.

De exacte plaatsing binnen deze vlek en de oriëntatie van de gevels zullen architectonisch uitgewerkt moeten worden. In dit advies zijn enkele extra aanbevelingen opgenomen die gaan over het uiterlijk van de te bouwen villa en over enkele elementen die in de overtuin aanwezig zijn. We raden sterk aan om de villa zoveel mogelijk te bouwen naar het oorspronkelijke ontwerp van Zocher. Daarbij moet gelet worden op de stijl en ornamentiek en de lichte kleur van de gevels.

Essentieel is de voorgevel, met de verhoudingen en de goot- en nokhoogten. Het volume zal voldoende groot moeten zijn om te passen als hoofdgebouw op een buitenplaats. Het hoofdgebouw wat hier tot 1956 stond was 2800 m³ groot. Op deze plaats moet er ruimte zijn voor een gebouw van ca. 1500 tot 3000 m³. Wanneer de voorgevel is bepaald, kan met de diepte van het huis worden gevarieerd om het gewenste volume te krijgen.

De reconstructie van enkele tuinelementen zullen bijdragen aan de beleving van Zochers Middenhoek. Het gaat daarbij om het eendenverblijf, de noordvijver en het wandelpad naar de rozenbrug. De modelboerderij en het kindershuis kunnen beter niet teruggebracht worden aangezien ze het ontwerp van J.D. Zocher jr. niet ondersteunen.

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	3
Inhoudsopgave	5
Inleiding	6
Projectgegevens.....	10
1. Omgevingsgeschiedenis	13
1.1 Oorsprong van het landschap	13
1.2 Eerste bewoning	13
1.3 Ontginning.....	14
1.4 De Vecht als vaarroute	15
1.5 Kastelen en buitenplaatsen	16
1.6 Ontwikkeling Noord - Zuidas	17
1.7 Huidige cultuurhistorische status	17
2. Typologie: De buitenplaats	19
2.1 Algemene beschrijving.....	19
2.2 Ontwikkeling.....	19
2.3 Vechtse buitenplaatsen	20
2.4 De tuinaanleg.....	20
3. Ontwikkeling Middenhoek.....	25
3.1 Bewonersgeschiedenis	25
3.2 Bouwgeschiedenis.....	25
4. J.D. Zocher Jr. (1791 - 1870)	31
4.1 De tuinarchitect	31
4.2 De architect	34
5. Tuinanalyse	35
5.1 De tuinaanleg.....	35
5.2 Het hoofdgebouw	37
6. Waardestelling.....	40
6.1 Monumentwaarde.....	40
6.2 Landschappelijke waarde	41
6.3 Archeologische waarde	42
7. Conclusie.....	43
7.1 Nieuwbouwlocaties	43
7.2 Advies.....	45
Bronnen	49
I Fotobijlage	50
II Kaartenbijlage.....	56
III Objeten beschrijving	65
A. Rijksmonumentale onderdelen	65
B Overige onderdelen.....	76
IV Bijlage kaarten	84
W-01 Situatie Buitenplaats bestaand.....	84
W-02 Waardenkaart Archeologie.....	84
W-03 Waardenkaart Gebouwen	84
W-04 Waardenkaart Landschap	84
W-05 Historisch ontwerp Zocher	84
W-05 Historische waterlopen.....	84
W-05 Historische paden	84

Inleiding

Doelstelling

Zowel de tuinaanleg als het verdwenen hoofdgebouw van de buitenplaats Middenhoek te Nieuwersluis zijn ontworpen door Jan David Zocher jr. (1791-1870). Deze beroemde tuinarchitect heeft de landschapstuin in Nederland geïntroduceerd en heeft meerdere bekende gebouwen ontworpen. Vanwege zijn reputatie maar ook om de esthetische kwaliteit van Middenhoek, is deze buitenplaats aangewezen als Rijksmonument.

Het hoofdgebouw van Middenhoek is in 1956 helaas in zijn geheel afgebrand. Herbouw heeft nooit plaats gevonden. Nu hebben de eigenaren van Middenhoek de sterke wens om de buitenplaats weer van een hoofdgebouw te voorzien om daar zelf hun intrek in te kunnen nemen. Zij zijn zich bewust van de cultuurhistorische waarde van het landgoed en willen de nieuwbouw graag op een verantwoorde manier inpassen in het geheel. Dat wil zeggen dat voor de herstel- en reconstructieplannen het concept van Zocher als uitgangspunt genomen dient te worden.

Herbouw op de originele locatie is geen optie meer omdat de Rijksstraatweg teveel geluidshinder geeft. De eigenlijke locatie ligt te dicht aan de weg waardoor er gezocht moet worden naar een alternatieve plek op het terrein. Deze plek moet echter wel aan meerdere voorwaarden voldoen om cultuurhistorisch verantwoord te zijn. Het ontwerp van Zocher mag niet verder aangetast worden en de nieuwbouw dient het originele concept te ondersteunen. In dit onderzoek wordt de achterliggende gedachte van Zochers ontwerp onderzocht om aan de hand daarvan een cultuurhistorisch verantwoorde indicatieve bouwvlek aan te wijzen.

Behoud van cultuurhistorie

Dit onderzoek heeft als doel om de cultuurhistorische waarden in kaart te brengen van het terrein van Middenhoek. In de ruimtelijke ordening is het van belang om in een vroeg stadium rekening te houden met de cultuurhistorische waarden van het plangebied. De cultuurhistorie is een leidende kracht geworden in het ruimtelijk beleid van de overheid. Het Rijk houdt rekening met cultuurhistorie in de rijksnota's zoals de Nota Ruimte en de Nationale Landschappen.

De provincie heeft een cultuurhistorische waardenkaart opgesteld met als doel om aan te geven welke structuren bovenlokale cultuurhistorische waarden hebben.¹ De provincie heeft ook in het Streekplan aangegeven dat deze waarden moeten worden versterkt, of behouden moeten blijven door het stellen van eisen of door het veilig stellen.² De provincie heeft in de richtlijnen voor het opstellen van bestemmingsplannen eveneens aangegeven hoe de gemeenten daaraan invulling moeten geven.³ Vanaf 21 september 2009 geldt de Provinciale Ruimtelijke Verordening, Provincie Utrecht 2009.⁴ Hier wordt aan het gebied tussen Loenen en Breukelen, waartoe het onderzoeksgebied behoort, gesteld dat de cultuurhistorische waarden hier veiliggesteld dienen te worden.

De gemeente ten slotte dient dit beleid uit te voeren en vorm te geven in een bestemmingsplan. Om met deze cultuurhistorische waarden rekening te kunnen houden, dienen deze goed in kaart te worden gebracht.

1 Blijdenstijn, Tastbare Tijd, als opvolger van Blijdenstijn, Niet van Gisteren.

2 Provincie Utrecht, Streekplan 2005-2015 p.39-43

3 Provincie Utrecht, Handleiding bestemmingsplannen 2006 beleidsdeel, art. 1.3

4 Provinciale ruimtelijke verordening, Provincie Utrecht 2009 te downloaden van www.provincie-utrecht.nl

Definitie Cultuurhistorie

Bij de definitie van het begrip cultuurhistorie wordt aangesloten bij de gangbare opvatting dat de cultuurhistorie het resultaat is van het menselijk ingrijpen in de woon- en leefomgeving. Dit spitst zich toe op:

- Archeologie; de sporen in de bodem van eerdere bewoning;
- Landschap en historische geografie; de ingrepen die de mens heeft gedaan om de directe leefomgeving bewoonbaar te maken en in te richten voor profijt of plezier. In het geval van Middenhoek gaat het dan ook om de tuin- en parkaanleg;
- Bebouwing, zowel de monumentale (d.w.z. in formeel juridische zin aangewezen als rijksmonument) als de overige bebouwing.

Later zullen deze begrippen nog verder worden uitgewerkt, in het hoofdstuk over waardestelling. Het is essentieel om te weten dat natuur- en milieuwaarden anders van aard zijn dan cultuurhistorische waarden. Natuur- en milieuwaarden blijven hier dan ook buiten beschouwing. Met het oog op het doel van dit rapport wordt in dit rapport vooral aandacht besteed aan de structuur van het terrein. Dat spitst zich toe op de aspecten ontginning, terreininrichting en landschappelijke aankleding, met name de tuinaanleg. Deze aspecten zijn in de literatuur nog maar spaarzaam beschreven, zodat daarnaar het meeste onderzoek is gedaan. De aspecten archeologie en monumenten zijn uitgebreid gedocumenteerd voor zover het de beschermde rijksmonumenten betreft.

Visie

Het begrip cultuurhistorie heeft een impuls gekregen door het door het Rijk aangestuurde Belvedereproject. In dat project werkten diverse ministeries samen met als doel om de cultuurhistorische waarden richtinggevend te laten zijn voor de ruimtelijke ontwikkelingen. Daarbij is de leus geïntroduceerd: 'Behoud door ontwikkeling en ontwikkeling door behoud'. Door het rijk zijn ook Belvederesteden en -gebieden aangewezen. In die gebieden is er een duidelijke stapeling van zowel archeologische-, landschappelijke-, monumentale- en architectonische waarden. Ook het Vechtgebied is aangewezen als Belvederegebied, vanwege het in ruime mate voorkomen van deze waarden.

In het provinciaal beleid wordt de ruimte en de ruimtelijke ordening gebaseerd op een lagenmodel van drie lagen. Cultuurhistorie is onderdeel van de onderste laag, de fysieke ondergrond (bodem, water en cultuurhistorie). De tweede laag is het infrastructurele netwerk van weg-, spoor- en waterverbindingen. De derde laag is de gebruikslaag voor wonen en werken, het stedelijk gebied. De onderste lagen zijn bepalend voor de invullingen van de lagen daarboven. Cultuurhistorie is een onderdeel van de onderste en meest bepalende laag.⁵

De gemeente dient voor het onderzoeksgebied een visie op te stellen als basis voor een te maken bestemmingsplan. Een bestemmingsplan voor een gebied dat is aangeduid als 'Veiligstellen cultuurhistorische hoofdstructuur' moet het behoud van de in het plangebied aanwezige cultuurhistorische waardevolle structuren waarborgen. Daartoe moet er in de toelichting op een bestemmingsplan een beschrijving komen van de cultuurhistorische elementen en de daarbij behorende waardering. De gemeente moet een beleid ontwikkelen waardoor die cultuurhistorische waarden het best kunnen worden behouden en hoe met eventuele ruimtelijke veranderingen moet worden omgegaan. Volgens het provinciaal beleid zijn grootschalige veranderingen in een dergelijk gebied alleen toegestaan als er geen reëel alternatief is voor deze ruimtelijke ontwikkelingen op de betreffende locatie en de gekozen oplossing de cultuurhistorische hoofdstructuur zo min mogelijk aantast.⁶

⁵ Provincie Utrecht, Streekplan p.24, 25.

⁶ Provincie Utrecht, provinciale ruimtelijke verordening art. 3.1

Dit rapport

Dit rapport geeft de cultuurhistorische waarden weer van het onderzoeksgebied, met het oog op de visie- en planvorming. Vanuit het bovenstaande doel worden de aspecten archeologie, landschap en bebouwing behandeld in de vorm van een beschrijving, analyse en waardestelling. De beschikbare bronnen zijn literatuur, archiefbronnen (o.a. kaartmateriaal) en veldwerk. Voor het aspect archeologie is geen veldwerk verricht. In het kader van dit onderzoek zijn gedetailleerde opmetingstekeningen, of opnames van de interieurs van gebouwen niet noodzakelijk. De gegevens zullen zowel in het rapport als in tekst als op kaarten worden gepresenteerd.

Er is gewerkt overeenkomstig de brochure Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek⁷ waarin zowel de aanpak als de reikwijdte van dergelijke onderzoeken is gedefinieerd. Deze brochure richt zich specifiek op bouwhistorisch onderzoek en niet op cultuurhistorisch onderzoek in het algemeen. De in deze brochure gekozen opzet is echter voor een cultuurhistorisch onderzoek ook heel goed bruikbaar. Er zijn diverse niveaus van onderzoek gedefinieerd: inventarisatie, opname en ontleding. Voor dit doel is de Cultuurhistorische inventarisatie het best passend. Hierbij worden de structuren en de bebouwing van het gebied geclassificeerd aan de hand van geconstateerde of vermoedelijke cultuurhistorische waarden. Een dergelijke inventarisatie wordt vaak uitgevoerd voorafgaand aan het opstellen van ruimtelijk beleid of bestemmingsplannen.

Een dergelijk cultuurhistorisch rapport en de waardestelling moet objectief, verifieerbaar en toetsbaar zijn. De onderzoekers moeten de opdracht onafhankelijk en objectief kunnen uitvoeren en mogen daarom geen rol hebben in de totstandkoming of toetsing van het ontwerp voor de ruimtelijke ontwikkelingen.

Leeswijzer

Dit rapport is als volgt opgebouwd. Met de eerste drie hoofdstukken wordt steeds dichter ingezoomd op Middenhoek. Dit begint bij een beschrijving van de grotere omgeving. Uit de landshapsgechiedenis is af te leiden waarom op specifieke plekken bewoning is gekomen en hoe de natuur randvoorwaarden eraan heeft gegeven. De Vechtstreek heeft een heel eigen karakter wat onder invloed van politieke en sociaal-economische ontwikkelingen is ontstaan. Dit is de achtergrond waartegen een buitenplaats als Middenhoek gezien moet worden.

In hoofdstuk twee komt het fenomeen 'buitenplaats' aan bod. Middenhoek is geen op zichzelf staand verschijnsel maar is een voorbeeld van een bebouwingstype. De typologie 'buitenplaats' wordt hier in zijn algemeenheid beschreven. Op basis van deze omschrijving is af te leiden op welke vlakken Middenhoek uitzonderlijk is, en waar niet.

De bouwgeschiedenis van Middenhoek is onderwerp voor het derde hoofdstuk. Naast algemene wetenswaardigheden wordt ook aandacht besteed aan de eigen ontwikkeling die deze buitenplaats heeft doorgemaakt. Hierbij valt te denken aan de uiterlijke kenmerken van de aanleg en de bebouwing, de ingrepen die erop gepleegd zijn en de wisselende eigenaren en bewoners die elk hun persoonlijke invloed hebben laten gelden.

Met bovenstaande informatie wordt de uniciteit van Middenhoek onderzocht. Hoofdstuk vier is gewijd aan de architect waaraan Middenhoek zijn uitzonderlijke cultuurhistorische waarde te danken heeft: Jan David Zocher jr. Een kleine studie van zijn werk is nodig om die waardevolle elementen te herkennen. De zoektocht naar de resten van Zochers werk staat centraal in hoofdstuk vijf: de tuinanalyse. Dit hoofdstuk heeft tot doel om het oorspronkelijke concept te reconstrueren wat Zocher voor ogen heeft gehad.

⁷ L. Hendriks en J. van der Hoeve *Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek; lezen en analyseren van cultuurhistorisch erfgoed*. Uitgave van o.a. de Rijksdienst voor het Cultureel erfgoed, de Rijksgebouwendienst (Den Haag april 2009)

Op dit punt in het onderzoek is duidelijk geworden uit welke historische elementen Middenhoek vandaag de dag is opgebouwd. De waardering daarvan gebeurt in hoofdstuk zes. Vanuit het heden kijken we naar het erfgoed dat is overgeleverd. Met de smaak, meningen en inzichten van nu, waarderen we het verleden op een eigen, tijdgebonden manier. Die waardering is in dit hoofdstuk opgedeeld in drie onderwerpen, te weten de monumentale waarde (bebouwing), landschappelijke waarde (omgeving) en de archeologische waarde (bodemarchief).

Tot slot worden in hoofdstuk zeven conclusies getrokken en aanbevelingen gedaan. Eerdere aanbevelingen zijn meegenomen in de afwegingen.

Projectgegevens

Opdrachtgever: Fam. J.A. van den Arend Schmidt
49 Marshals Drive, St. Albans
AL1 4RD Engeland

Objectgegevens:

Adres: Rijksstraatweg 55/57
3631 AB / 3631 AD Nieuwersluis

Gemeente: Stichtse Vecht

Kadastraal adres:

Sectie B	955 - Boomgaard buitenplaats
347 - Buitenplaats	956 - Water
356 - Bouwland	958 - Vijver
581 - Grasland, hout	983 - 2 huizen, 2 stallen, kasten, tuin, kwekerij
585 - Stallen, weiland	984 - Tuin
601 - Boomgaard	1048 - Bomen, water, grasland
603 - Grasland, hout	1143 - Water, huis, tuin, schuur
637 - Water	1157 - Water
740, 742 - Buitenplaats	1268 - Jaagpad, weg
743, 744 - Water	1269 - Weiland
748 - Jaagpad, weg	1354 - Weiland, jaagpad
954 - Huis, erf	

Coördinaten: 52°12'2.91"N
05° 0'59.99"O

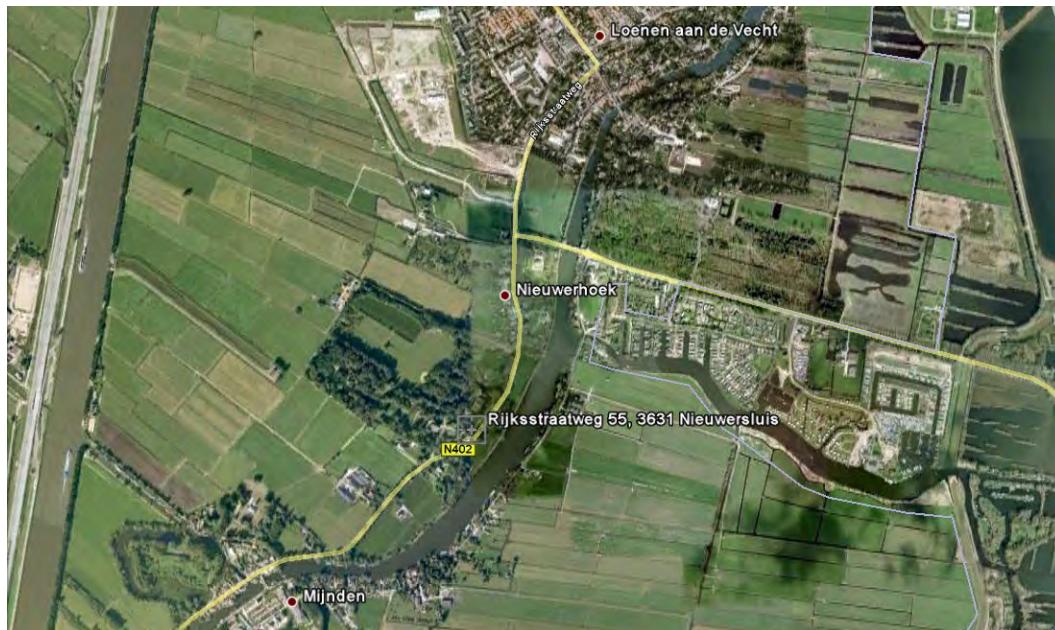
Ligging: Buiten de bebouwde kom, aan de Rijksstraatweg bij de Vecht, ingeklemd tussen de buitenplaatsen Nieuwerhoek (noord) en Vreedenhoff (zuid).
Dit onderzoek heeft alléén betrekking op de historische overplaats van Middenhoek, d.w.z. het stuk grond ten westen van de Rijksstraatweg. Het grondgebied wat oorspronkelijk ook bij Middenhoek hoorde wat tussen de Vecht en de Rijksstraatweg in ligt, is tegenwoordig een eigen adres en valt buiten het onderzoeksgebied.

Status: Rijksmonumentaal complex met park- en tuinaanleg met daarin zestien monumentale onderdelen.

Huidige bestemming: Woonbestemming

Actuele kaartgegevens / situering

Bron: Google Earth

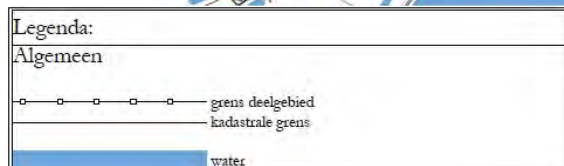
*Actuele
topografische
ligging
Midden-
boek.*

*Detail van
bovenstaan-
de kaart.*

1. aardappelkelder (511194)	11. eendenvijver
2. betaalhuisje (511195)	12. ezelstal (511199)
3. bijenschuur	13. hondenstal
4. boomgaard	14. kas met koude bak (511193) en houten schutting met twee toegangshekken (511192)
5. boomgaard hoogstam	15. koetshuis
6. boomgaard peer	16. ornamenten (511202)
7. sierbrug zuidvijver (511197)	17. prieel/krukenhut (511201)
8. dienstwoning (511188)	18. rozenbrug (511204)
9. dienstwoning (2x)	19. theekoepel (511203)
10. druivenkas (511198)	20. toegangshek (511190)

Overzichtsk kaart van de huidige situatie, met daarin aangegeven de bebouwing met de monumentnummers.

Tekening: Bureau Helsdingen

1. Omgevingsgeschiedenis

Voordat we de buitenplaats zelf bespreken, wordt in dit hoofdstuk eerst gekeken naar de context waarin het ontstaan is. De geschiedenis van de omgeving maakt duidelijk wat de aanleiding is geweest voor de eigenlijke aanleg van de buitenplaats. Dit levert verklaringen op voor de functie, situering en uiterlijke kenmerken. De omgevingsgeschiedenis leidt tot inzicht in de historische waarde van het object.

1.1 Oorsprong van het landschap

Rond 800 v. Chr. ontstond de Vecht doordat de Rijn gedeeltelijk haar loop verlegde bij Utrecht. Dit zogenaamde Vecht/Angstel-riviersysteem stroomde door het westelijke veengebied tussen Utrecht en Abcoude naar het noorden waar hij bij Muiden uitmondde in het Flevomeer (de latere Zuiderzee).

Langzaam stromende rivieren zoals deze kunnen in laagland gaan vlechten: de rivier splitst zich en komt verderop weer samen. Er ontstaan meerdere armen, die in de loop van de tijd in belang toe- en af- kunnen nemen. Dat betekent variatie in de waterafvoer en variatie in de mate van afzettingen op de oevers.

Ook de Vecht kende ten westen van Breukelen een tweede arm, die nog grotendeels bestaat onder de naam Aa en waaraan later de verdwenen kastelen Ruwiel en Ter Aa waren gevestigd. De Vecht maakte in de Romeinse tijd en de vroege middeleeuwen deel uit van de belangrijkste vaarverbindingen en handelsroutes naar het noorden. Pas later, in de periode van 400 v. Chr. tot 200 na Chr., kreeg de Vecht de huidige loop. Door deze verlegging bij Breukelen werd een grote meanderbocht afgesneden. Gevolg was dat delen van de oude rivierloop, de Aa, verland raakten.⁸ De Vecht werd daardoor een drukkere vaarroute en een strategische vestigingsplaats.

1.2 Eerste bewoning

Oeverwallen zoals langs de Vecht en de Aa bestaan uit zand en lichte rivierklei. Op het gebied tussen de oeverwallen werd komklei afgezet, waarop zich op de lagere delen veen heeft gevormd, dat tot een meters dik pakket kon uitgroeien. De rivierafzettingen vonden vervolgens plaats op relatief smalle oeverwallen langs de rivier. De oeverwallen van de Vecht en de Aa zijn veel smaller en minder hoog en dik dan van bijvoorbeeld de Kromme- en Oude Rijn. Door getijdenwerking, die in de hoge middeleeuwen voorbij Breukelen merkbaar was, kon de Vecht veel minder materiaal afzetten dan de Kromme Rijn.

Waarschijnlijk lag in de IJzertijd een aantal kleine nederzettingen op de smalle en kleiige oeverwallen van de Vechtarmen. Door de rivieractiviteit van deze bochtige rivieren zullen echter veel nederzettingen zijn verstoord of verdwenen. Pas in de Laat-Romeinse tijd neemt de rivieractiviteit af en vanaf dan vormen de stroomgordels goede vestigingsmogelijkheden. Na de vergroting van het Flevomeer tot Zuiderzee (11de eeuw) kon een noordwesterstorm het zoute water zelfs opstuwen tot Utrecht. Hierdoor werden oeverwallen weer afgespoeld.⁹

⁸ A. Botman e.a., *Archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart gemeenten Maarssen, Loenen Abcoude en Breukelen* (Amersfoort 2009) conceptversie 17-4-2009 p.24-26. Bureau voor Bouwhistorie en Architectuurgeschiedenis (BBA), *Bouwhistorisch onderzoek en waardestelling Kasteel Nijenrode* (Utrecht 2004) p.10-11

⁹ BBA p.13 en Botman p.25

De gele gebieden zijn oude vestigingszones met (middel)hoge archeologische waarde.

Bron: R. Blijdenstijn, Tastbare Tijd

In de Romeinse Tijd breidde de bewoning zich uit naar het rivierengebied. Deze beperkte zich vrijwel uitsluitend tot de hogere delen van de stroomruggen: de oeverwallen.

Oeverwallen zijn de hogere ruggen langs de rivier, gevormd door zand en klei. Op deze zandruggen kon akkerbouw plaatsvinden. De hoogste delen van de stroomruggen werden verkaveld en als bouwland gebruikt. De lager gelegen kommen waren te nat voor akkerbouw en werden slechts gebruikt als weide- en hooiland.¹⁰

1.3 Ontginning

Vrijwel het gehele Stichts-Hollandse grensgebied (wat wij nu als het Groene Hart kennen) is vanaf de 11de eeuw grootschalig en systematisch ontgonnen. Hierbij hadden de bisschop van Utrecht en de graaf van Holland als wereldlijke heersers de leiding. Door het in cultuur brengen van de venen werd een toeleveringsgebied van landbouwproducten voor de stad Utrecht gecreëerd.¹¹

In dit gebied ten westen van de Vecht werd steeds hetzelfde systeem gehanteerd. Met een ontginningsas als basis werd een centrale afwatering gegraven aan de voorzijde van het ontginningsblok met haaks daarop de perceelsslotten. Ca. 1250 meter achter de ontginningsas werd evenwijdig een kade opgeworpen. Dwarskaden zorgden voor een rechthoekig gebied wat daarna werd ontgonnen. Deze ontginning hield in dat er sloten werden gegraven voor de ontwatering. Het hooggelegen veengebied had via deze kavelsloten een natuurlijk afwatering naar de wetering aan de voorzijde. Op de koppen van de kavels werden de boerderijen gebouwd. De eerste polders waren

¹⁰ Blijdenstijn, p.171, 172.

¹¹ Botman, p.29.

waarschijnlijk zogenaamde vaarpolders waarbij vervoer over water plaats vond. Pas later werden de boerderijen met elkaar en met de omgeving verbonden via een weg die parallel aan de wetering liep.

1.4 De Vecht als vaarroute

Het Sticht en Holland hebben eeuwenlang conflicten gehad over de beheersing van de Vecht. Voor de ontwikkeling van Utrecht was deze toegang tot de Zuiderzee van levensbelang. De Vecht was de handelsroute naar de landen van de Oostzee. Tegelijk zijn diverse rivierbochten met kanalen afgesneden voor een betere begaanbaarheid.¹² Na de stormvloed van 1173 kreeg de Vecht een dijk langs de oevers. Aan de westkant kwam deze op enige afstand van de rivier te liggen, met name tussen Breukelen en Loenen.

Het inkomende zeewater moest men kunnen keren. Daarom zijn er door de eeuwen heen verschillende sluizen gebouwd. De eerste was de Otterspoordam die aan het einde van de twaalfde eeuw ten zuiden van Breukelen werd gelegd, later gevolgd door een tijdelijke dam bij Vreeland in 1327. Deze werd in 1437 door de Hinderdam vervangen voorbij Nigtevecht. Met de bouw van de Weerdsuis in 1609 werd de Vecht van het stadswater in Utrecht gescheiden.¹³ Tegen die tijd was al enkele jaren een regelmatige verbinding tussen Amsterdam en Utrecht gerealiseerd met twee zeilschepen per dag. Utrecht werd in 1600 ook met Breukelen verbonden door middel van een zand- en jaagpad.

Kasteel Oudaen door D. Stoopendaal in 1791 met ervoor het zandpad en de drukbevaren Vecht.

Bron: Tastbare Tijd

¹² R. Blijdenstijn, *Tastbare Tijd, Cultuurhistorische Atlas van de Provincie Utrecht* (Utrecht 2005) p.178

¹³ Blijdenstijn p.178

1.5 Kastelen en buitenplaatsen

Na 1250 zijn onder de strakke regie van de bisschop van Utrecht de meeste kastelen aan de Vecht gebouwd. Hiervoor werden strategische plekken uitgekozen zoals in de rivierbocht of bij een watergang. Om de bedreigde noordgrens met Holland beter te beschermen, stichtte bisschop Hendrik van Vianden in 1252 - 1259 het kasteel Vreeland, wat 'vrede met Holland' betekende. Hij stimuleerde één van zijn leenmannen, Sweder van Zuilen, tot de bouw van een tweede kasteel direct onder Abcoude. De strijd tussen het Sticht en Holland verliep via de loyaliteit van de leenheren. Het gebied rondom Maarssen en Zuilen behoorde het Sticht toe. De kastelen Nijenrode, Gunterstein en Mijnden vielen onder de Hollandse invloedsfeer. De polders 'Holland' en 'Sticht' herinneren aan de grensstrijd.

Veel kastelen zijn in de zestiende eeuw gesloopt. De Fransen verwoestten in 1672 nog eens een groot aantal. De resterende kastelen zijn vervolgens veelal tot buitenplaats omgebouwd. Van de twintig kastelen zijn alleen Loenersloot en Oudaen nog in redelijk originele staat.

De aanleg van de Vechtse buitenplaatsen was een Hollandse aangelegenheid. Of beter gezegd, een Amsterdamse. Doordat het jaagpad in 1626 vanaf Breukelen werd doorgetrokken tot aan Ouderkerk, werd het gebied goed bereikbaar vanaf de hoofdstad. Welgestelde kooplieden en regenten uit Amsterdam belegden hun kapitaal in landerijen langs de rivier om er zomerverblijven te bouwen.

De eerste buitenplaats stamt uit 1628 en werd gebouwd ten noorden van Maarssen. Hieromheen ontstonden er meer. Dit waren in eerste instantie niet meer dan verbouwde boerderijen die een nieuw dwarshuis kregen. Latere buitenplaatsen werden nieuw gebouwd, met een T-vormige plattegrond als basis. Na de Franse invasie brak de bloeitijd aan die de pick bereikte in het midden van de achttiende eeuw. De Amsterdammers kochten de verwoeste kastelen en boerderijen op om ze tot buitenplaats om te bouwen.

Eind achttiende eeuw was het einde van de bloeiperiode. De kleinere buitenplaatsen konden het hoofd niet meer boven water houden en werden gesloopt. De bijbehorende tuinen veranderden in weilanden. De grotere buitenplaatsen bleven bestaan en werden met zorg in stand gehouden tot de dag van vandaag.¹⁴

Voorbeeld van een buitenplaats aan de Vecht.

De voorgevel is gericht op de rivier. Bij de aanlegplaats is een zogenaamd 'waterbek' geplaatst.

¹⁴ R. Blijdenstijn, p.179-182

1.6 Ontwikkeling Noord - Zuidas

Naar aanleiding van de succesvolle Spaanse aanvallen in 1575 werd in 1629 door de Staten van Holland besloten tot de aanleg van de Oude Hollandse Waterlinie. Het duurde tot 1629 voordat met de werkzaamheden begonnen werd. Dit gebeurde toen in hoog tempo omdat de Spaanse dreiging weer voelbaar aanwezig was. Delen van de Vechtroute werden verstevigd. Maar door geldgebrek en onwil van de Staten van Utrecht bleef de aanleg in de beginfase steken. Daarop bouwde Holland zijn eigen linie ten Westen van Utrecht langs de lijn Schoonhoven - Oudewater - Nieuwersluis, aansluitend op het Utrechtse deel. De linie bewees wat het waard was toen de inundatie de Franse troepen in 1672 tegen hield. Daarop werd de linie verstevigd. In dat kader groeide Nieuwersluis in 1745 - 1746 uit tot een vesting.

Napoleon gaf in 1811 opdracht een verbeterde verdedigingslinie uit te voeren: de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Deze volgde de lijn van de oude linie tot aan Nieuwersluis. Vanaf daar liep deze langs de Vecht en met een cirkel oostelijk om Utrecht langs de Vaartsche Rijn om vervolgens aan te sluiten op de Oude Hollandse Waterlinie. Het zuidelijke deel liep via Houten – Leerdam – Gorinchem naar de Biesbos. Tot in de twintigste eeuw werd deze linie met tussenpozen verbeterd. Napoleon gaf ook opdracht voor de aanleg van de Routes Impériales, een wegennet met Parijs als uitgangspunt. De 'Route Impériale 2' liep van Parijs via Brussel, Antwerpen, Breda en Utrecht naar Amsterdam. Het laatste traject is nu nog herkenbaar als de Amsterdamsestraatweg in Utrecht en de Rijksstraatweg die de route van de Vecht volgt. Middenhoek ligt aan deze doorgaande weg. Pas in 1954 is de taak overgenomen door de snelweg A2.

Met de opkomst van het Duitse Ruhrgebied, nam de noodzaak toe tot het verbeteren van de verbindingroutes naar Amsterdam. In 1824 werd daarvoor de Vecht en een deel van de Utrechtse buitengracht uitgediept wat de Keulse Vaart ging heten. In het midden van de negentiende eeuw bleek deze al aan verbetering toe. Naast de nieuwe spoorverbinding Amsterdam - Utrecht - Arnhem van 1845, werd besloten een nieuw kanaal aan te leggen dat op de Vaartsche Rijn zou aansluiten: het Merwedekanaal dat in 1892 geopend werd.¹⁵ Maar ook dit kanaal bleek al snel de groeiende capaciteit niet aan te kunnen. Hierop is het Amsterdam-Rijnkanaal gegraven welke in 1952 open is gegaan. Door dit besluit is waarschijnlijk de buitenplaatsgordel bewaard gebleven.

1.7 Huidige cultuurhistorische status

De cultuurhistorie van buitenplaats Middenhoek kent momenteel de volgende hoofdonderdelen:

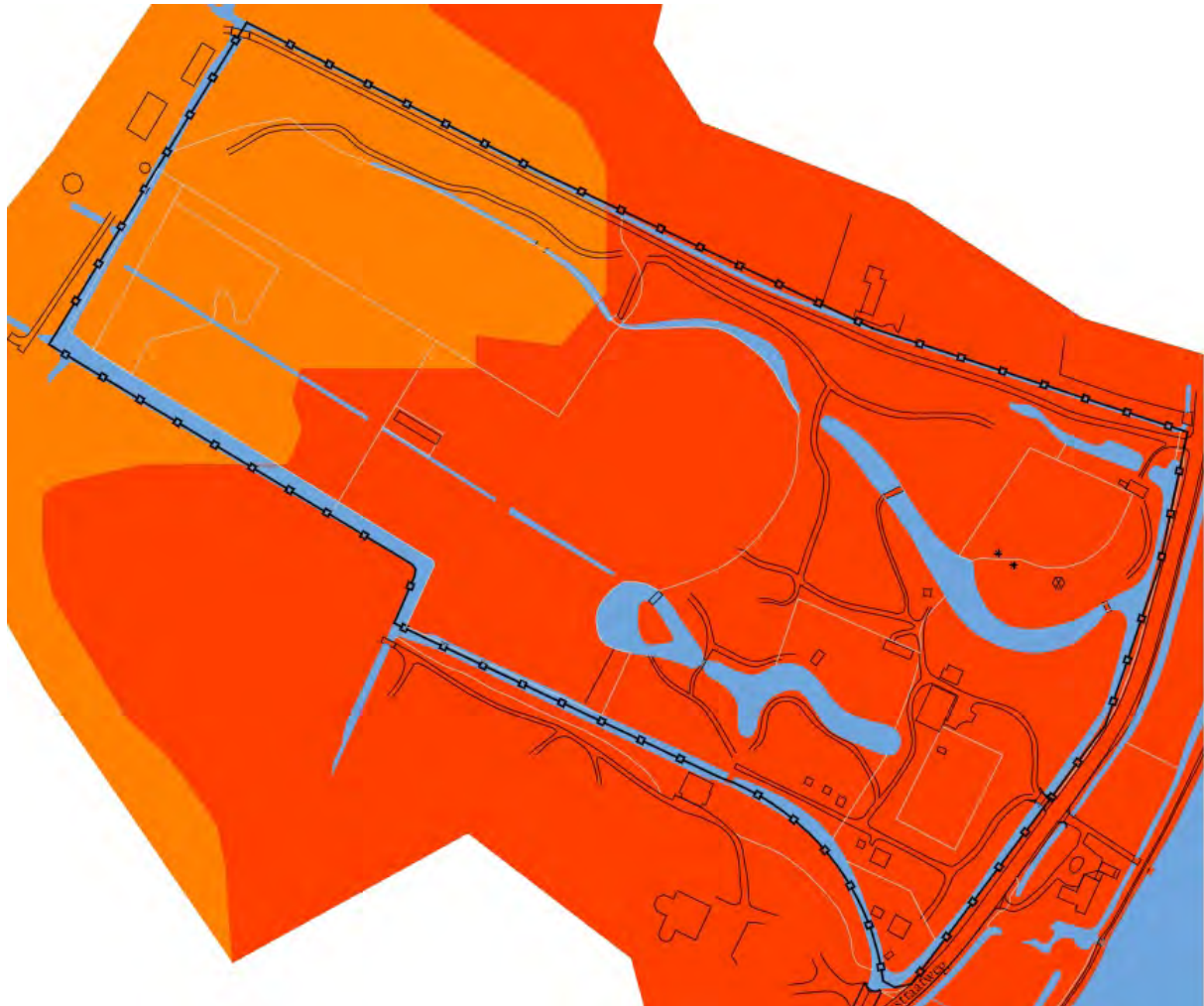
Nederzetting/Monumentaal

De tuin- en parkaanleg van de buitenplaats Middenhoek is als Rijksmonument aangewezen. Het complex heeft zestien onderdelen in de overplaats met elk een eigen monumentnummer. Deze staan genoteerd op het adres Rijksstraatweg 55, 61 en 72 te Nieuwersluis. De detailgegevens van deze aangewezen monumenten is te vinden in bijlage.

¹⁵ Blijdenstijn p.185, 186 De Vechtkaart, Voor alle Vrienden van de Vecht & de Vechtstreek (Amsterdam 2003)

Archeologie

De archeologische verwachtingen in het gebied rond Middenhoek zijn middelhoog, zowel voor de IJzertijd als voor de Romeinse tijd en de Middeleeuwen. Dit komt door de gunstige ligging aan de rivier en de hoger gelegen stroomrug die zich ernaast bevindt.¹⁶ De archeologische verwachtingen en de beleidsadviezen zijn vastgesteld door de gemeenteraad van de voormalige gemeente Loenen.

Legenda:	
Archeologie	
	waarde:
	hoge verwachting
	middelhoge verwachting
	lage verwachting
	zeer lage verwachting (verstoord)
	ontginning-basis
	water
	grens deelgebied

¹⁶ S. van der A, A. Botman, e.a. *De Archeologische Beleids- en Advieskaart voor de gemeenten Maarssen, Loenen, Abcoude en Breukelen* (Amersfoort 2009) ADC Heritage Projecten, rapportnummer H 032, p.7, 8, 30, 34, 36

2. Typologie: De buitenplaats

De typologische indeling van object is te vergelijken met familiekenmerken. Twee neven kunnen een verschillende neus hebben, maar toch sprekend op elkaar lijken. Zo kunnen ook objecten met verschillende uiterlijke kenmerken maar met dezelfde eigenschappen ondergebracht worden onder een zelfde familie; ofwel een objecttype. In dit hoofdstuk beschrijven we het type waar dit object toe behoort, namelijk de historische buitenplaats. Dit levert het kader voor de algemene kenmerken en de structuur die in het volgende hoofdstuk besproken worden.

2.1 Algemene beschrijving

Het begrip buitenplaats kan als volgt worden gedefinieerd: het zijn de tot buitenverblijf dienende huizen van welgestelden met de erbij behorende tuinen, parken en het 'kleinere werk' aan ornamenten en bijgebouwen.¹⁷ Het gaat dus om een onlosmakelijk geheel van:

- huizen
- bijbehorende terreinen
- de parken en tuinen
- bijwerk zoals tuinornamenten, hekken, tuinhuisen en theekoepels

Buitenplaatsen liggen meestal in landschappelijk aantrekkelijke gebieden die tegelijkertijd ook goed vanuit de stad bereikbaar waren. Buitenplaatsen worden soms aangezien voor kastelen, maar dat is onjuist. Een kasteel is over het algemeen gebouwd door oude adel en met een defensief doel, terwijl een buitenplaats een woonfunctie had.

2.2 Ontwikkeling

De eerste buitenplaatsen zijn ontstaan eind zestiende eeuw. Welgestelde stedelingen investeerden in vastgoed door te bouwen in het nabijgelegen buitengebied. Daar ging men 's zomers heen om de drukte en stank van de stad te ontvluchten. Om de buitenplaats rendabel te maken, was er vaak een boerderij aanwezig die verpacht werd aan personeel. Zij waren niet alleen verantwoordelijk voor de boerderij maar ook voor het vervoer van de gasten van en naar de buitenplaats.

In het begin was de buitenplaats vaak niet meer dan een grotere boerderij. In het voorhuis bevond zich dan een herenkamer; een luxe kamer die in het seizoen door de rijke eigenaar en zijn familie werd bewoond. Dit werden hofsteden genoemd. In het midden van de zeventiende eeuw kwam de herenkamer los van de boerderij te staan in de vorm van een vrijstaande villa. Daarna tot ver in de achttiende eeuw werden de bouwwerken groter en uitbundiger, net als de omliggende tuinen en landerijen.

De verslechterende economie als gevolg van de Vierde Engelse Oorlog in 1781 en de oorlogsdreiging met de Fransen, maakte een eind aan de bloeiperiode. Veel kleine buitenplaatsen verdwenen; de panden werden gesloopt en de tuinen veranderden in agrarische gronden. De grote buitenplaatsen werden in de familie gehouden en bleven door het verzamelde kapitaal in stand. Deze waren voor de families zelfs waardevoller dan de stadshuizen. Meer dan langs de stadgrachten waren de notabele kringen herkenbaar aan de witgepleisterde 'Zochervilla's' en de neoclassicistische herenhuisen in de villadorpen van de verafgelegen buitenplaatsgordels. Want de

¹⁷ Naar Van Luttervelt, p.14 en Veenland p.69

nieuwe rijken lijken huwelijken te hebben gesloten ter vermeerdering van het grondbezit. Hierdoor transformeerden de buitenplaatsen in landgoederen.¹⁸

2.3 Vechtse buitenplaatsen

Vanaf het eerste kwart van de 17de eeuw vestigden welgestelde Amsterdamse kooplieden zich langs de Vecht. De Vechtoevers werden zo populair dat de gehele Vecht was bezaaid met buitenplaatsen.

De buitenhuizen zijn op grond van hun oorsprong in te delen in één van de onderstaande categorieën:

1. een oorspronkelijke middeleeuwse kasteel, verbouwd tot buitenplaats;
2. een boerderij die wordt verbouwd tot hofstede;
3. een nieuw gebouwde buitenplaats waarbij een stadshuis of huis in Franse stijl als voorbeeld dient.

Gunterstein is een goed voorbeeld van de bouwstijl die na 1650 als stadshuis aan de Vecht voorkomt. Het is streng symmetrisch, blokvormig met ondergeschikte zijgevels uitgevoerd in een sobere classicistische baksteenarchitectuur. Na 1700 werden ornamenten in de Lodewijkstijlen toegevoegd aan het ontwerp. Het accent kwam te liggen op de oriëntatie op de Vecht en uitzicht op andere buitenplaatsen. De gevel aan de Vechtzijde werd het belangrijkste en kreeg vaak een aan- of uitgebouwde koepelzaal, naar Frans voorbeeld. De buitenplaats aan de Vecht werd regelmatig aangevuld met een theekoepel aan het water. Bij de aanlegplaatsen zette men sierlijke toegangshekken, ook wel 'waterhekken' genoemd. De percelen werden door de oude ontginningssloten van elkaar gescheiden.¹⁹ In de achttiende eeuw werden de tuinen van de grootste buitenplaatsen, tussen Nieuwersluis en Loenen, aan de overzijde van de straatweg doorgetrokken.²⁰

2.4 De tuinaanleg

Kenmerkend voor de buitenplaatsen waren de tuinen eromheen. Hier kon men genieten van de rust en de ruimte die in Amsterdam ontbrak. Net als de villa's groeiden de tuinen uit tot pronkstukken waarmee de rijkdom aan buitenstaanders getoond kon worden. De functie en vooral het uiterlijk van de tuinen is door de eeuwen heen onderhevig geweest aan mode en smaak.

16^e eeuw

Om het verblijf te veraangename en de uitstraling nog groter te maken werden de tuinen professioneel aangelegd. Deze waren vaak formeel en geometrisch naar Frans model, waarbij de details werden bepaald door de plaatselijke omstandigheden. De huizen staan op de voorste helft van het terrein zodat men uitzicht heeft op de rivier of de openbare weg en zodat de huizen goed zichtbaar waren voor voorbijgangers. Ook nieuwe villa's werden vaak met een gracht gebouwd om te refereren aan de oude kastelen. De bijgebouwen kregen dan een plaats buiten de gracht. De gracht en de sloten maken altijd een integraal onderdeel uit van de aanleg van de terreinen rond de buitens.²¹

¹⁸ R. van der Laarse, Y. Kuiper, *Beelden van de Buitenplaats, Elitevorming en notabelencultuur in Nederland in de negentiende eeuw* (Hilversum 2005) p.20

¹⁹ Blijdenstijn p.182

²⁰ Blijdenstijn p.182

²¹ Van Luttervelt p.157

De tuinen bij de kastelen hadden in de periode tot het midden van de 17de eeuw voornamelijk een nutsfunctie als moestuin. Verpozing en de sierfunctie waren van minder belang. Ze bestonden over het algemeen uit afzonderlijke onderdelen die onderling weinig samenhang vertoonden. Ook was er geen structurele samenhang tussen de tuinaanleg en het buitenhuis. De symmetrie was nog niet belangrijk en er werd bij de tuinaanleg rekening gehouden met de verkaveling van het polderlandschap. Dergelijke kasteel- en kloostertuinen hadden een open karakter en bestaan uit vierkante en rechthoekige perken binnen een haag, een hek of een lage ommuring.²²

Hollands Classicisme

Vervolgens werden in de 17de eeuw onder invloed van de Italiaanse renaissance veel teruggegrepen op de klassieke oudheid. Die stijl uit de tuinarchitectuur is nu bekend als de Hollands classicistische tuinaanleg. Kenmerkend is de symmetrische aanleg met een symmetrieas in het hart van het buitenhuis. De tuin wordt verdeeld in deeltuinen van rechthoeken in een verhouding van 1:2 of 3:4. Deze rechthoekige deeltuinen worden omsloten door enkele of dubbele boomsingels en/of een gracht. De boomsingels dienden o.a. als windvang. De perken worden voorzien van loofwerken naar Frans voorbeeld. Dat zijn lage bloemperken omringd door lage buxushagen en paden van grind of schelpen. Vaak zijn er ook loofgangen, ommuringen of houten hekwerken.²³

Er was in deze periode geen algemeen geldende wetmatigheid voor de aanleg van tuinen. De volgende specifieke bijgebouwen zijn wel kenmerkend voor de Vechtstreek en zijn bij vrijwel alle buitenplaatsen te vinden²⁴:

- tuinornamenten en beelden, geïnspireerd op de Franse barok en vaak met klassieke motieven.
- hekwerken als afsluiting van de buitenplaats. Dergelijke hekken dateren in de Vechtstreek doorgaans uit de periode 1675 - 1750. Kenmerkend voor de Vechtstreek zijn de pilasters met een gemetselde kern, soms van natuurstenen platen voorzien, maar altijd met inspringende hoeken. De bekroning op de hekpalen zijn natuurstenen vazen, borstbeelden, bollen of wapenschilden.
- tuinhuisen of theekoepels. De tuinhuisen of theekoepels zijn niet uniek voor de Vechtstreek, en komen ook buiten de regio bij andere buitens voor. De Vechtstreek is er echter wel vermaard om geworden. Dit is een specifiek Nederlandse fenomeen wat elders in de klassieke tuinen in Europa nauwelijks voorkomt. De tuinhuisen en theekoepels hebben meestal op tenminste drie zijden uitzicht op de rivier. Aanvankelijk waren ze eenvoudig en vierkant met een piramidedak. Later werd de vorm veelhoekig of rond en kregen ze een koepelvormig dak, waaraan het de naam ontleent.
- koetshuizen die tevens dienden als paardenstal en opslag voor hooi. Koetshuizen zijn er in verschillende typen en afmetingen.

²² Oldenburger p.16, 17

²³ Oldenburger p. 18-20 en Veenland p. 72

²⁴ Van Luttervelt p.191 e.v. Hij noemt overigens de koetshuizen niet bij zijn opsomming.

*Theekoepel bij
Loosdrecht.
Onder de thee-
koepel is een
botenhuis ge-
maakt.*

Franse Barok

In de periode 1680 –1750 veranderden de tuinen bij de buitenplaatsen onder invloed van de Franse baroktuinen.²⁵ Versailles en Het Loo waren de toonaangevende voorbeelden. De Nederlandse tuinkunst kwam in de 17de en 18de eeuw op hoog peil en werd internationaal geroemd. De eigenlijke Franse tuin werd geschapen door André le Nôtre bij het kasteel van Vaux-le-Vicomte. Later werd hij tot architect des konings benoemd aan het hof van Versailles. Le Nôtre slaagde erin symmetrie, grote grasvelden met parterres, geschoren hagen in strakke lijnen en buxusheggetjes te verwerken in een harmonieus landschap. Nadat Le Nôtre internationale faam had verworven, breidde deze tuinstijl zich al snel uit naar andere Europese hoven. In vele landen verschenen pompeuze paleizen met een strakke Franse tuin.²⁶

Engelse landschapstuinen

Als gevolg van de Verlichting vond er rond 1800 een breuk plaats in de kunsten. Naast de toenemende populariteit van de vaderlandse landschapsschilders en de visie op de natuur is dezelfde ontwikkeling te zien in de literaire wereld. Men kreeg een afkeer van strakke en arbeidsintensieve tuininrichtingen en ging over op de natuurlijke vormen. Er werden steeds meer poëtische verbeeldingen van het landschap geschreven. De Amsterdammer David Jacop van Lennep zette de toon met de identificering van de eigen streek met het grootse vaderlandse verleden. Deze nieuwe landschapsbeleving sloot aan op de opkomende wandelrage die begon in de Bataafs-Franse tijd met publicaties als Adriaan Loosjes' *Hollands Arkadia, of Wandelingen in de omstreken van Haarlem* (1804). Tot aan de *Wandelingen door Nederland met pen en papier* (1875 - 1888) van Jacobus Craandijk, voerden dergelijke rondgangen van landgoed tot landgoed. De wandeling sluit aan op de vanuit

²⁵ Van Luttervelt p.157 e.v.

²⁶ www.wikipedia.com

Engeland overgewaaid landschapsmode en de daarmee verbonden 'pictoresque cult'. Deze trend uit 1800 stond aan de wieg van een toeristische waarderen van ongerepte landschappen en verheerlijking van het natuurlijke landleven in heel Europa.²⁷

De inmiddels in landschapstijl veranderde tuinen waren vele malen omvangrijker dan de formele tuinaanleggen van het Ancien Régime. Dit had te maken met de integratie van de voorheen gemeden woeste gronden en de buiten het zicht gehouden landbouwgronden en weilanden. Naar de nieuwe romantische smaak werden de 'sublieme' wildernissen en 'pittoreske' koeweiden en graanakkers in de aanleg opgenomen.²⁸ Kenmerkend zijn de kleinschaligheid en de beslotenheid. Weilanden worden omgeven door hoog geboomte. Paden en waterpartijen krijgen gebogen lijnen. Hakhoutbossen worden doorsneden door kronkelpaden.²⁹ De latere landschapstijl kenmerkt zich door meer openheid, ruime weiden, zichtlijnen en vergezichten.³⁰ Het is de tijd van de romantiek en de Vechtstreek volgt deze stroming in de tuin- en parkarchitectuur. De scheiding tussen tuin, park en agrarische gronden werd kleiner.

De tuin van paleis Het Loo is een toonbeeld van de barokstijl.

²⁷ R. van der Laarse, Y. Kuiper, *Beelden van de Buitenplaats, Elitevorming en notabelencultuur in Nederland in de negentiende eeuw* (Hilversum 2005) p.14

²⁸ R. van der Laarse, Y. Kuiper, *Beelden van de Buitenplaats, Elitevorming en notabelencultuur in Nederland in de negentiende eeuw* (Hilversum 2005) p.20

²⁹ Van Luttervelt p.174, Oldenburger p.24 en Veenland p.75

³⁰ Oldenburger p.27-28 en Veenland p.76

Overzicht van typische landschapstijl-elementen uit de tuin van kasteel Csáky bij Hotkóc, Slowakije. Voorbeelden zijn prieeltjes, waterpartijen, hoogteverschillen, historiserende gebouwen, diversiteit in begroeiing, uitzichten en beschutte zijtes.

Bron: www.backtoclassics.com

3. Ontwikkeling Middenhoek

De buitenplaats Middenhoek heeft zich in de loop van de eeuwen sterk ontwikkeld. Het landgoed is meerdere keren uitgebreid en opnieuw ingericht. In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de ontwikkeling. Aan de hand van deze informatie kan later de cultuurhistorische waarde van de losse elementen bepaald worden om zo een verantwoorde plaats te vinden voor de herbouw van het hoofdgebouw.

3.1 Bewonersgeschiedenis

Net als de aangrenzende buitenplaatsen Ouderhoek en Nieuwerhoek, is ook Middenhoek vernoemd naar de stichters. De familie Hoek was afkomstig uit Vlaanderen. Het waren doopsgezinden die vooral in zijde handelden. De exacte lijn van eigenaren van Middenhoek is niet geheel bekend. Maar in 1719 ging, met het overlijden van Cornelia Hoek-Bierens, het domein over naar Anthony Bierens. De familierelatie tussen deze twee personen is niet duidelijk.³¹

De eerst volgende naam die in de archieven boven komt, is die van Abraham Bierens. Hij was eigenaar in 1836 en was getrouwd met Gouda Willink. Zij erfde zijn bezittingen toen hij overleed in 1837. Middenhoek bleef nog enige tijd in haar bezit.³²

Na enkele keren van eigenaar te zijn veranderd, komt het rond 1875 in het bezit van ene Van den Bergh van Lexmond. Hij schenkt de buitenplaats in 1892 aan zijn neef Cornelis Cruys ter gelegenheid van diens huwelijk. De buitenplaats blijft dan vervolgens 135 jaar onafgebroken in deze familie.³³

3.2 Bouwgeschiedenis

Het eerste huis

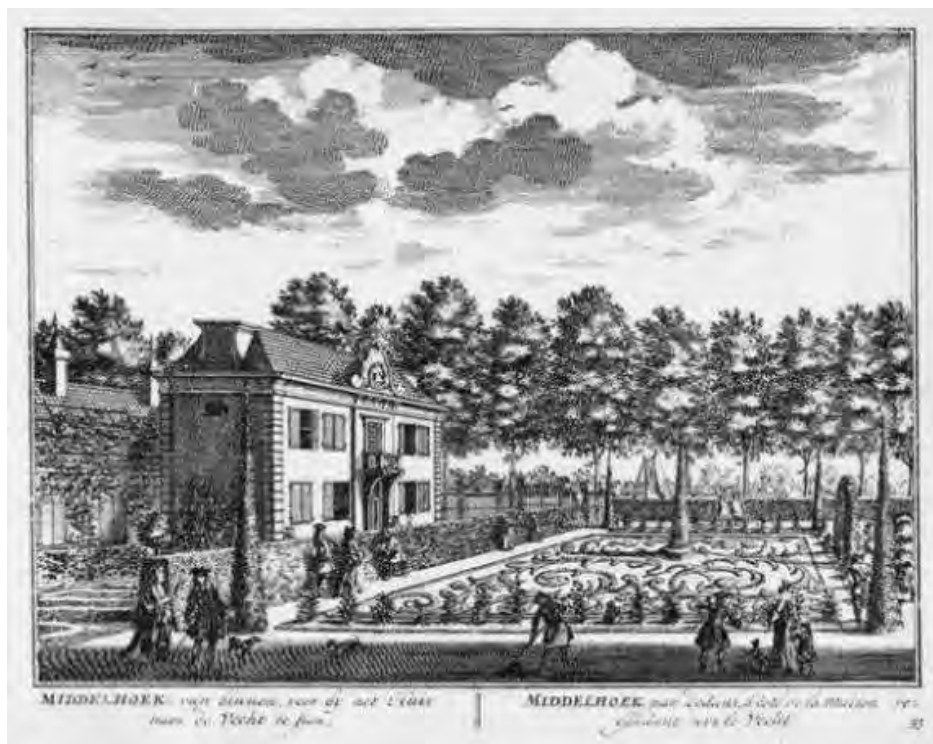
In tegenstelling tot het latere hoofdgebouw, stond het eerste op het terrein tussen de Rijksstraatweg en de Vecht. Het was duidelijk te zien vanaf het water. Ongebruikelijk is dat de voorgevel echter niet naar de rivier was gericht maar dat het huis noord-zuid was georiënteerd.

Op de allereerste prenten van de buitenplaats uit 1719 zien we een langwerpig huis met een middenrisaliet. Boven de voordeur is een balkon aangebracht met vensterdeuren. Links en rechts van de voordeur bevinden zich zowel op de begane grond als op de verdieping twee vensters met luiken. Het huis had geblokte lisenen op de hoeken en een fronton met een zonnewijzer, gevat in Lodewijk XIV-ornamenten. Voor het huis was een grote, geometrische siertuin aangelegd. Volgens de litho van P.J. Lutgers uit 1836 is het huis flink uitgebreid met een nieuwe vleugel.

³¹ Herstelplan p.10

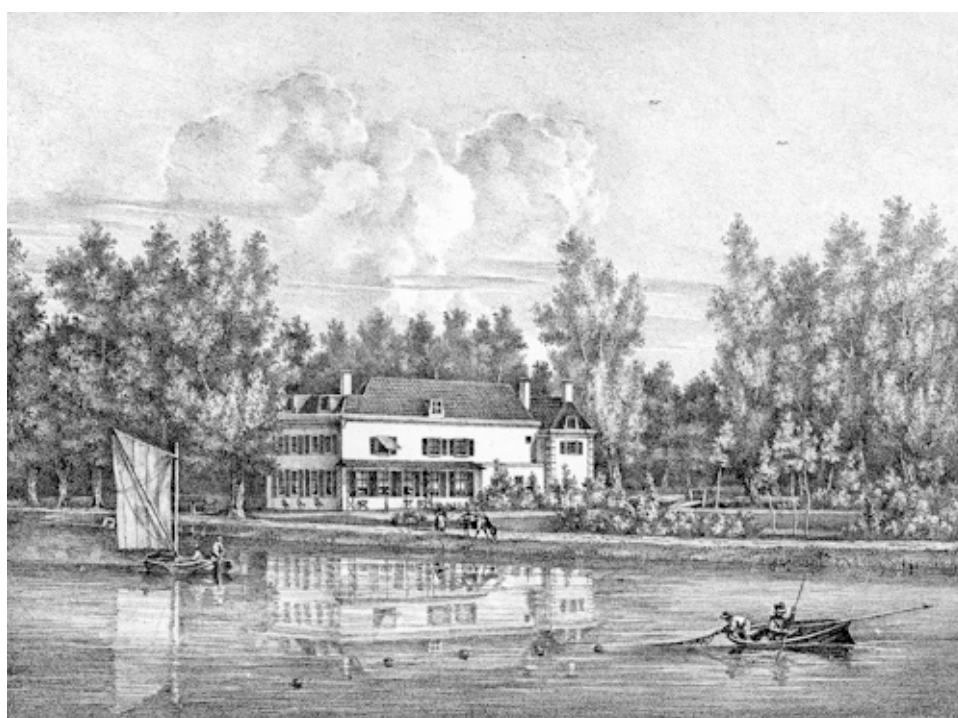
³² Herstelplan p.13, 14

³³ Herstelplan p.17

Prent van Middenhoek vervaardigd door D. Stoopendaal uit 'De Zegepraalende Vecht' (1719).

Bron:
www.betutrechtsarchief.nl

Litho van Middenhoek vervaardigd door P.J. Lutgers uit 'Gezichten langs de Vecht' (1836)

Bron:
www.betutrechtsarchief.nl

De eerste aanleg

De aanleg van Middenhoek en het later toegevoegde Hoogerwerf dat er ten noorden van lag, staat voor het eerst aangegeven op de kaart van C.C. van Bloemswaerd uit ca. 1727. (zie onder) Het eerste deel van Middenhoek (de zuidelijke helft) bestaat uit het terrein aan de Vecht met daarop het huis en de bijgebouwen. Naast het huis ligt een bescheiden parterre de broderie. (zie boven). De rest van het terrein wordt grotendeels ingenomen door boombeplanting in vierkantsverband, waarschijnlijk vruchtbomen. Achter de koepel of tuinhuis aan de Vecht ligt een rechthoekig terreinonderdeel dat mogelijk een grasveldje was. Aangezien het niet gearceerd is, lag hier

waarschijnlijk geen vijver. Het park van Middenhoek zet zich voort in de overplaats, aan de westzijde van de huidige Rijksstraatweg. Dit deel bestaat in hoofdzaak uit 2 onderdelen: een omgrachte tuin annex boomgaard, met lanen daaromheen en daarachter een in vieren gedeelde tuin met centraal een vierkante vijver die vanuit de scheisloot tussen Middenhoek en Vreeden Hoff gevoed wordt. De overgang tussen de tuinen en het weiland wordt gemarkeerd door twee rijen bomen, volgens de kaart aan beide zijden van de sloot geplaatst.

Uitsnede Nieuwe kaart van Loenen, van C.C. van Bloemswaerd, 1720-1741.

De dikke rode lijnen zijn de grenzen van het oude Middenhoek en Hoogerwerf.

Hoogerwerf ligt boven, en Middenhoek ligt daaronder. De locatie van de hoofdgebouwen is aangeven met een rode stip.

Bron:

www.sanderus maps.com

Hoogerwerf

De noordelijke helft van Middenhoek was vroeger een aparte buitenplaats, genaamd Hoogerwerf. Deze stamt uit circa 1650 en is daarmee iets ouder dan Middenhoek. Ze hebben lange tijd naast elkaar bestaan.³⁴ De positionering van het hoofdgebouw Hoogerwerf was op twee manieren uitzonderlijk: het was ook noord-zuid georiënteerd en stond daarbij niet aan de Vecht maar verder landinwaarts op de overplaats. (Zie linker rode stip op bovenstaande kaart.) Het rechthoekige terrein was in vieren verdeeld. Vanaf de weg gerekend naar het westen toe zag men eerst een omgrachte boomgaard met daarnaast een oprijlaantje met bomen in vierkantsverband. Het volgende deel van het terrein werd ingenomen door het huis met daarvoor meerdere rechthoekige perken als moestuin of bloementuin. Dit gedeelte is door een laan gescheiden van het derde meest westelijke deel dat vooral uit weiland en moestuin bestaat. Het laatste deel van het domein was het oostelijk stuk tussen de straat en de Vecht. Hoogerwerf had hier een taps toelopende tuin met een ornamenteel karakter, in acht vakken verdeeld en door paden met elkaar verbonden. Waar die paden elkaar kruisten waren vierkanten of ronddelen uitgespaard.³⁵

Samenvoeging Middenhoek en Hoogerwerf

De kadasterkaart van 1832 (zie onder) geeft een momentopname van Middenhoek in een overgangsfase. De perceelnummers 336 tot en met 353 bis staan op naam van Abraham Bierens. In 1836 krijgt hij een vergunning voor het vergraven van sloten. Dit wijst erop dat in deze periode een verandering heeft plaats gevonden. Waarschijnlijk heeft Bierens toen Middenhoek uitgebreid met het landgoed Hoogerwerf en wellicht een deel van Vreeden Hoff. De onderstaande topogra-

³⁴ Herstelplan p.10, 12, 13

³⁵ Herstelplan p.13

fische militaire kaart geeft de uiteindelijke situatie weer. In deze periode is Zocher jr gevraagd de herinrichting te realiseren.

Kadasterkaart van 1832.

Bron:
www.watwaswaar.nl

Topografische Militaire Veldminuut, 1849 Woerden. Aan de Vecht is nog steeds een gebouw herkenbaar, waarschijnlijk het hoofdgebouw.

Bron:
www.watwaswaar.nl

Zochers nieuwe hoofdgebouw

In 1849 verdwijnt het oude huis Middenhoek aan de Vecht. Zocher jr. wordt wederom benaderd, maar deze keer niet voor de tuin maar voor de herbouw van het hoofdgebouw. Nu krijgt hij de kans om de buitenplaats volledig volgens zijn eigen idee in te richten. Er wordt een nieuwe locatie gezocht omdat de Vecht nog regelmatig overstroomt. Zocher kiest voor de hogere stroomrug aan het begin van de overplaats. Het uiterlijk van de villa wordt asymmetrisch en is afgestemd op de landschapstuin met zijn slingerende vijvers en paden. Het zicht op de voorgevel is bijna volledig vanwege de open ruimte ervoor. De hoge begroeiing ernaast blokkeert het zicht nauwelijks en sluit aan op de lijn van de voorgevel. In 1850 wordt het gebouw opgeleverd.³⁶

³⁶ Herstelplan p.17

Uitg. E. Spruit, Boekh., Loenen aan de Vecht.

Middenhoek.

Loenen ald Vecht.

Ansichtkaart uit ca. 1902 met zicht op de overplaats met het huis, het koetshuis en de 'hondenstal'. Het hoofdgebouw en het koetshuis waren met elkaar verbonden via een corridor. Bron: Herstelplan p.16

Aanpassingen op Zochers ontwerp

In 1892 is Cornelis Cruys de nieuwe eigenaar. Het huis wordt in 1894 verbouwd omdat het nu onderdak gaat bieden aan een groter huishouden. Voorheen woonden er drie mensen maar met de komst van de nieuwe eigenaar werden dat er acht. De uitbreiding wordt tegen de achtergevel uitgevoerd zoals te zien op onderstaande foto.

UITG. N. J. SOON, AMSTERDAM.

Huize Middenhoek. Nieuwerhuis.

Ansichtkaart Middenhoek. Zicht op de linker zijgevel vanaf de Rijksstraatweg. (1900-1905)

Bron: Beeldbank Utrechts Archief

Omstreeks 1895 laat Cornelis Cruys een "ferme ornée" bouwen aan de westzijde van de buitenplaats. Deze bestaat uit een modelboerderijtje en verschillende opstallen. In de aanleg zelf worden vermoedelijk weinig aanpassingen gedaan. Ook wordt een kinderkuis ten noorden van de eendenvijver gebouwd welke tijdens de Tweede Wereldoorlog dienst doet als onderduikadres.³⁷

Rond 1904 wordt een gastenverblijf, 't Uiltje, gebouwd aan de Vecht wat in de 70 jaar daarna zeer sterk uitgebreid wordt en aanzienlijk groter wordt dan het huis Middenhoek zelf. Het huis is zichtbaar op de kadastrale kaart in de voorgaande afbeelding. Vanaf 1907 woont de dochter hier met een gezin van 8 kinderen terwijl de oudere generatie op huis Middenhoek woont. In eerste

³⁷ Herstelplan p.17

instantie wordt het 't Uiltje als zomerhuis gebruikt, met het winterhuis in Amsterdam. De hele familie en huisraad verplaatste zich twee maal per jaar tussen Amsterdam en Nieuwersluis.

In 1916 vraagt de heer Th.W. Blijdenstein vergunning voor aanbouw van vertrekken aan villa 't Uiltje. Waarna vanaf 1917 de familie na deze zeer aanzienlijk vergroting permanent in het huis trekt. Met name werd een grote eetzaal aangebouwd die onder meer door Jugendstilmeubelmaker Theo Nieuwenhuis werd ingericht. 't Uiltje is daarom ook nu nog bekend uit publicaties en de inventaris die deels in bruikleen aan musea is gegeven, is nog grotendeels bewaard gebleven. 't Uiltje was voor de verbouwing van 1917 al minstens zo groot als huis Middenhoek, en werd nadien met meer dan 3.200 m³ zelfs nog groter.³⁸

De laatste fase

Na de oorlog worden het modelboerderijtje en het kinderkuis weer afgebroken. Een groot deel van het westelijke terrein van de buitenplaats wordt in boomgaard en weiland omgezet. Alleen een stukje moestuin, midden in dit gebied, waarin een bakstenen druivenkas staat, is nog bewaard gebleven. Dit ligt nu vrij ontoegankelijk midden in het tegenwoordige weiland. Door deze ingreep verandert het uiterlijk van de aanleg aanzienlijk. De twee grootste open velden verdwijnen, zijnde het westelijke eiland in de noordvijver en het centrale stuk bouwland ten zuiden van de noordvijver. Deze zijn nu respectievelijk in gebruik als boomgaard en als bos.

*Topografische kaart
31E, Mijdrecht
1959*

*Bron:
www.watwaswaar.nl*

In 1956 brandt het huis Middenhoek tijdens een bruiloft af, maar het koetshuis, de stallen en de tuinaanleg blijven behouden. De laatste historische gebouwen op buitenplaats Middenhoek zijn het koetshuis, twee tuinmanswoningen en een aantal stallen, waarvan sommige als Rijksmonument aangewezen zijn. Gastenverblijf 't Uiltje is in 1972 afgebroken en vervangen door een modern huis. In 1988 is de negentiende-eeuwse theekoepel verplaatst van achter uit de tuin naar een meer zichtbare plek in de overplaats vlak aan de Straatweg.³⁹

³⁸ Herstelplan p.18

³⁹ Herstelplan p.17, 18

4. J.D. Zocher Jr. (1791 - 1870)

Portret van Jan David Zocher jr.

Jan David Zocher junior (1791 - 1870) was, net als zijn vader Johan David Zocher senior (1763 - 1817), een bekend architect en tuinarchitect. Zijn meest productieve jaren lagen tussen 1830 en 1850. Meerdere tuinen van de Vechtse buitenplaatsen zijn door Zocher jr. aangelegd, maar hij is ook verantwoordelijk voor de tuinen van Paleis Soestdijk en het Amsterdamse Vondelpark. In 1833 leverde hij de landschapstuin van Middenhoek op. Bijna 20 jaar later in 1850 ontwierp hij het nieuwe hoofdgebouw nadat de voorganger verwoest was.⁴⁰

In eerste instantie lag Zochers werkterrein vooral in en om Haarlem. Zijn eerste grote prestatie was een parkontwerp voor het Prinsenvolwerk van Haarlem. In 1821 diende hij op eigen initiatief zijn ontwerp hiervoor in. Het werd aangenomen en slechts enkele jaren later opgeleverd. Hierna kreeg hij opdrachten uit Noord- en Zuid-Holland, Utrecht, Overijssel en Gelderland.⁴¹

Hij heeft veel gebouwen ontworpen maar staat vooral bekend om zijn tuinontwerpen. Deze twee disciplines kon hij vaak tegelijk uitvoeren omdat de opdrachtgevers zijn kracht erkenden die lag in

de afstemming van gebouw en tuin op elkaar. Zocher jr. zag de samenhang van de twee zelfstandige grootheden 'natuur' en 'architectuur'.

Het gekunstelde landschap van de landschapsarchitectuur uit de achttiende eeuw veranderde hij definitief in een vorm die beter paste bij het eigen, Hollandse landschap. Voor zijn grotere landschapsparken zocht Zocher bewust de confrontatie met een nationaal agrarische en lokaal landschappelijke traditie. Al zijn ontwerpen baseerden zich in grote lijnen op de essentiële ingrediënten van aarde, water, planten, bomen en architectuur.⁴²

4.1 De tuinarchitect

Introductie Perspectieftekening

In de loop van de negentiende eeuw werd in het buitenland de perspectieftekening in landschap steeds populairder voor de presentatie van ontwerpen. Deze was aantrekkelijker voor het oog dan de traditionele, technische bouwtekeningen. In Nederland nam men dit vooralsnog niet over. Men was huiverig om teveel de nadruk te leggen op het 'schoone effect' waarmee de aandacht teveel afgeleid werd van het eigenlijke ontwerp. Pas in 1840 ging men ontwerpen in perspectief

⁴⁰ Blijdenstijn p.185; C.D.H. Moes, *Architectuur als sieraad van de Natuur, De Architectuur tekeningen uit het Archief van J.D. Zocher jr. (1791-1870) en L.P. Zocher (1820-1915)* (Rotterdam 1991) p.46

⁴¹ C.D.H. Moes, *Architectuur als sieraad van de Natuur, De Architectuurtekeningen uit het Archief van J.D. Zocher jr. (1791-1870) en L.P. Zocher (1820-1915)* (Rotterdam 1991) p.36

⁴² Idem p.6

presenteren. Hierdoor kreeg de directe omgeving in de planvorming automatisch meer aandacht. Dit was tot die tijd beperkt tot een schematische weergave van enkele bomen en wat omringende beplanting.⁴³

Zochers ideale landschap

De schetsen van Zocher waren al zeer vroeg in perspectief. Het landschap diende als bewuste achtergrond van het bouwwerk. Dezelfde componenten zijn vaak aanwezig. Zijn ideale landschap lijkt licht heuvelachtig te zijn en begroeid met groepen bomen en lage struiken. Het bevat grasland, een waterpartij in de vorm van een beek of vijver, een gekromd pad en een open verbinding met de aanwezige bouwwerken. Pergola's, vazen met bloeiende planten maar ook uitzichten van binnen naar buiten gebruikt Zocher om architectuur en landschap met elkaar te verbinden.⁴⁴

Perspectieftekening van J.D. Zocher jr. van een gebouw in Zwitserse chaletstijl. De aanleg heeft duidelijke elementen van de landschapsstijl zoals een kronkelende beek, hoogtevverschil, hoge begroeiing gecombineerd met een open vlakte met vee.

Bron: www.nai.nl

Zochers inspiratie

Zocher heeft zich laten inspireren door Delille's *Les Jardins* (1782). Maar zijn schetsen komen het meest overeen met de tekeningen van John Plaw's *Rural Architecture or Designs from the Simple Cottage to the Decorated Villa* (Londen 1802). In dit boek zijn de gebouwen in dezelfde stijlen uitgevoerd en in een zelfde soort landschap geplaatst. Plaw ging terug op de ideeën en het werk van de landschapsarchitect Humphry Repton (1752 - 1818). Met zijn invloedrijke boek *Sketches and Hints on Landscape Gardening* (1775) sloot Repton aan bij de 'picturesque'-beweging. Hier ging het niet zozeer om een bepaalde stijl, maar om het effect van een bouwwerk in de landschappelijke omgeving.⁴⁵ Een schilderachtige samenhang tussen het gebouw en de landschappelijke omgeving was cruciaal.

Een stijlbreuk

De vroege landschapsstijl waarin Zochers vader en grootvader werkten, was een nogal kunstmatig geheel. Tuinen werden voorzien van al te kronkelende paden en een overvloed aan niet-functionele tuingebouwtjes zoals classicistische tempeltjes, rustieke hutjes, gotische bouwwerkjes en ruïnes. Zocher streefde naar een eenvoudiger aanleg die het natuurlijke landschap zoveel mogelijk benaderde. Zijn tuinen en parken kenmerken zich door vloeiende lijnen en zachte glooiën-

⁴³ Idem p.19, 20

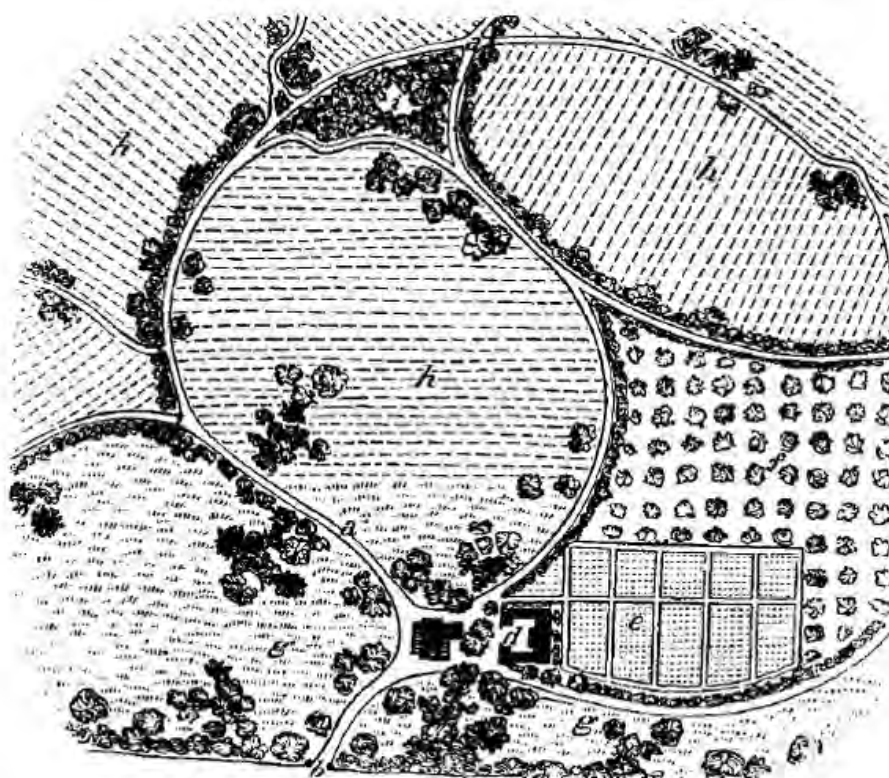
⁴⁴ Idem p. 20, 21

⁴⁵ Idem p.23

gen, waarin boomgroepen en struiken, grote onregelmatige waterpartijen, open weiden en zichtlijnen op een naburig gehuchtje, boerderij of rivier elkaar afwisselden. De exotische tuinsieraden van de vroege landschapstijl maakten bij hem plaats voor gebouwtjes met een duidelijke gebruiksfunctie, zoals portiershuisjes, oranjerieën en tuinmanshuizen.⁴⁶

Ferme ornée

Een onderdeel van de landschapstuin die ook Zocher meerdere keren heeft toegepast, is het 'rural ornament', beter bekend als het 'ferme ornée'. Dit is een onderdeel van een landschapspark waarbij het boerenbedrijf onderdeel uitmaakt van de landelijke aanleg. In Nederland was een deel van de buitenplaats van oudsher bestemd voor landbouw en bosbouw waarvan de opbrengst weer de financiële middelen boden om het landgoed in stand te houden. Ook waren er kwekerijen en moestuinen om het gezin dagelijks van verse vruchten en groenten te voorzien. Maar dit bedrijf bleef strikt gescheiden van de siertuin en was meestal onzichtbaar. Bij de 'ferme ornée' werden akkers en weiden met vee met de bijbehorende rustieke gebouwen als tuinsieraden in het geheel opgenomen. Hiermee wilde men een landschap creëren naar model van het ideale Arcadië; het Utopia van de Grieken en Romeinen wat bevolkt werd door herders en hun vee.⁴⁷

[Fig. 27. View of a Picturesque farm (ferme ornée).]

*Voorbeeld van een
landschapstuinontwerp
met ferme ornée.*

A: Privépaden

B: Openbare weg

C: Verblijf

D: Boerderij en stal

E: Keukentuin

F: Boomgaard

G: Grasland

H: Akkerland

I: Dichte beplanting

Bron:

www.gardenvisit.com

Chaletstijl

De verheerlijking van het boerenleven ging gepaard met vergelijkingen met Zwitserland. Dat werd gezien als een voorbeeld van een ideale, rustieke samenleving. Het ging daarbij om de rust, de onbedorven natuur maar ook de deugdzaamheid en de goede zeden van de Zwitserse landman. De chaletstijl werd daardoor hoog gewaardeerd als onlosmakelijk onderdeel van dit bewonderde landschap en kwam zo in de landschapstuinen terecht.⁴⁸

⁴⁶ Idem p.11

⁴⁷ Idem p.40

⁴⁸ C.D.H. Moes, *Architectuur als sieraad van de Natuur, De Architectuur tekeningen uit het Archief van J.D. Zocher jr. (1791-1870) en L.P. Zocher (1820-1915)* (Rotterdam 1991) p.41

4.2 De architect

Zochers reputatie

Ondanks de overwegend negatieve beoordelingen van Zochers architectuur en de schaarse gegevens erover, lijkt hij toch een gerespecteerd architect te zijn geweest. Dit blijkt wel uit de vele opdrachten die hij heeft gekregen. Zijn klantenkring bestond uit gemeentebesturen, kooplieden, bankiers, adellijke families en zelfs het koningshuis. Zijn bekendste bouwwerk is de koopmansbeurs van Amsterdam. Door zijn vele jaren onderwijs en ervaring in het buitenland moet hij als deskundige op het gebied van het statige neoclassicisme zijn beschouwd.⁴⁹

Ook zijn baanbrekend werk als landschapsarchitect waarbij hij tuin en huis met elkaar samenbracht, zal hieraan hebben bijgedragen. Met kleine ingrepen bracht Zocher gebouw en landschap samen. Bijvoorbeeld door het gebouw een extra lage plint te geven of een terras van waaruit de tuin makkelijk toegankelijk is gemaakt.

Bouwstijlen

In zijn schetsen zijn de gebouwen uitgevoerd in drie stijlen: neoclassicisme, neogotiek en de zogenaamde 'rustieke' stijl. De neoclassicistische stijl komt het meeste voor en Zocher lijkt hierin het meest bedreven te zijn. Neogotiek past hij vooral toe als decoratiemotief. De classicistische horizontaliteit, regelmaat en symmetrie blijven de overhand houden. Aan de kenmerkende constructieve kwaliteiten van de gotiek besteedde Zocher nauwelijks aandacht. Hij maakte veel gebruik van het klassieke ordeapparaat, maar hield zich niet aan stijlzuiverheid. In de rustieke ontwerpen gaat Zocher terug naar de landelijke bouwkunst. Deze verrijkte hij met zelfbedachte motieven. Echter, wanneer de schetsen omgezet moesten worden in gebouwen, koos Zocher uiteindelijk toch voor het symmetrische, witgepleisterde neoclassicisme.⁵⁰

Asymmetrie

Bij het huis Middenhoek van 1850 maakte hij een uitzondering op zijn eigen regel. Middenhoek is één van de weinige asymmetrische bouwwerken van Zocher. Het huis staat niet op een vierkante of rechthoekige plattegrond. De villa vormde een eenheid met de tuin die hij jaren eerder ook zelf had ontworpen. Misschien dat de vorm van de tuin en de mogelijke zichtlijnen de oorzaak zijn van dit ongebruikelijke ontwerp.

De keuze voor asymmetrie kan ook ingegeven zijn door de Engelse 'pictoresque'-beweging waar Zocher door geïnspireerd was. Volgens de beweging kon een levendig spel van licht en schaduw gemaakt worden door een onregelmatig silhouet, een vrije groepering van bouwvolumes en in- en uitspringende delen van de gevel. Bijvoorbeeld een uitstekende portico, daklijst of een hoge schoorsteen.⁵¹

⁴⁹ Idem p.14

⁵⁰ Idem p.19, 20

⁵¹ Idem p.23

5. Tuinanalyse

De waardering van Middenhoek leunt voor een groot gedeelte op de herkenbaarheid van Zochers ontwerp. Middenhoek staat bekend als één van zijn betere werken. Vanwege de reputatie van Zocher en het feit dat zijn aanleg goed bewaard is gebleven, is deze buitenplaats cultuurhistorisch waardevol. In de geschiedenis van Middenhoek is de fase waarin Zocher zijn stempel heeft gedrukt van extra groot belang. Om die reden is dit hoofdstuk gewijd aan het achterhalen van het concept achter zijn ontwerp.

5.1 De tuinaanleg

Eerste fase

Abraham Bierens heeft rond 1830 J.D. Zocher jr. benaderd voor de herindeling van zijn buitenplaats. Met de op handen zijnde uitbreiding van Middenhoek, bestaande uit de buitenplaats Hoogerwerf, was de gelegenheid daar om een geheel nieuwe aanleg te maken. Nog vóór de uitbreiding is Zocher begonnen aan de uitvoering van zijn tuinontwerp. De perceelnummers 341 t/m 353 van de kadaasterkaart van 1832 (zie onder) werden als eerste geheel opnieuw aangelegd.

Kadastrale minuutkaart van 1832.

Bron: www.watwaswaar.nl

340: Weiland	344: Tuin	347: Bos tot vermaak	351: Plezierbos tot vermaak
341: Boomgaard	345: Water als bouwland	348: Tuin	352: Huis en stalplaats
342: Tuin	345 bis: Schuur	349: Oranjerie	353: Plezierbos tot vermaak
343: Bos tot vermaak	346: Water tot vermaak	350: Broeierij als tuin	353 bis: Weg

De zuidvijver laat direct zien dat de geometrische, classicistische stijl van de 18^e eeuw vervangen wordt door de populaire landschapstijl met zijn vloeiende vormen en lijnen. In tegenstelling tot voorheen is de buitenplaats niet open, maar juist bebost en onoverzichtelijk. Tussen de hoge en

middelhoge begroeiing zijn open plaatsen gemaakt voor tuin, moestuin en boomgaard. De overplaats bevat in dit stadium twee gebouwen, namelijk een schuur (345 bis) en een oranjerie (349) voor de verzameling exotische planten. Het hoofdgebouw (352) staat nog aan de Vecht.

Tweede fase

Nadat Bierens in 1836 zijn vergunning kreeg om de omliggende landerijen bij zijn eigendom te trekken, heeft Zocher zijn ontwerp afgemaakt. Op bovenstaande kaart zijn het hoofdgebouw en de oude aanleg van Hoogerwerf al grotendeels verdwenen. Het classicistische uiterlijk was door de vorige eigenaar al aangepast. De boomgaard in de noordoost hoek is al verlandschappelijkt door de organische waterloop die er omheen is aangelegd. Door de voorzichtige uitvoering in rechte vorm hiervan zal dit al rond 1800 gedaan zijn.⁵²

Met de vergunning wordt ook aan de zuidzijde het domein met een strook land verbreed. Dit gaat ten koste van de noordoostelijk punt van de naburige buitenplaats Vreeden Hoff met daarop het oorspronkelijke huis/boerderij Vreedenhoff, wat dan inmiddels een koetshuis met koetsierswoning is geworden.⁵³ Dit is nu de plek met de twee zuidelijke dienstwoningen.

De onderstaande topografische militaire kaart geeft de uiteindelijke situatie weer zoals Zocher die na 1836 opleverde. De noordelijke vijver is dan gegraven en de oude scheisloot tussen Middenhoek en Hoogerwerf is gedempt.⁵⁴

Topografische Militaire Veldminuut, 1849 Woerden.

De rode markering onder de zuidvijver is waarschijnlijk de moestuin.

*Bron:
www.watwaswaar.nl*

In P.J. Lutgers' *Gezigten aan de rivier de Vecht* van 1836 wordt Middenhoek als volgt omschreven:

"Middenhoek uit de overplaats naar de zijde van den Straatweg. Hofstede, staande ter plaatse van het zoogenaamde Roode Huisje, in der tijd een eigendom van eene Gravin van Nassau, behoort tegenwoordig aan den Heer Abraham Bierens, in wiens familie zij ongeveer anderhalve eeuw geweest is. De eigenaar heeft haar in de laatste jaren aanmerkelijk uitgebreid en verfraaid door den keurigsten aanleg, met een schilderachtig vergezigt op een golvend Graanveld aan de zijde van den Straatweg, en de grootste verscheidenheid van Hout- en Bloemgewas"⁵⁵

Het 'golvende Graanveld aan de zijde van den Straatweg' is waarschijnlijk de centrale lichte vlek ten zuiden van de noordvijver. Dit komt overeen met onderstaande afbeelding uit 1836. Hierop

⁵² Herstelplan p.13

⁵³ Herstelplan p.13

⁵⁴ Herstelplan p.14

⁵⁵ Herstelplan p.14

wordt land bebouwd in de overplaats met uitzicht op het koetshuis (de orangerie?) en het hoofdgebouw in de verte.

Westelijk zicht op koetshuis 1835. Mechanisch gedrukte reproductie van een prent (litho) van P.J. Lutgers uit ca. 1835, afkomstig uit: P.J. Lutgers, Gezichten langs de Vecht, uitgegeven in 1836.

Bron: Beeldbank van het Utrechts Archief

5.2 Het hoofdgebouw

Rond 1849 verdwijnt het hoofdgebouw aan de Vechtzijde. Zocher jr. wordt wederom verzocht uitkomst te bieden. Voor de locatie wordt waarschijnlijk de hogere stroomruggen aan het begin van de overplaats gekozen omdat in die tijd de Vecht nog regelmatig overstroomde. Tegelijk met de bouw van de villa wordt in 1850 ook het koetshuis gebouwd en een theekoepel neergezet aan het einde van een rechte laan, in de meest zuidwestelijke hoek van het terrein.⁵⁶

Het hoofdgebouw van Middenhoek staat dichtbij de Rijkstraatweg, noord-zuid georiënteerd. De plaatsing van gebouw ten opzichte van de weg (in de bocht) vergroot het panoramisch effect. Zo is er het beste uitzicht van de weg op het huis en andersom van het huis op de weg.

⁵⁶ Herstelplan p.16, 17

*Zicht op de voor-
gevel van de villa
Middenhoek,
gezien vanaf het
noorden van de
Rijksstraatweg.
Rechts is het
koetshuis achter
de bomen zicht-
baar.*

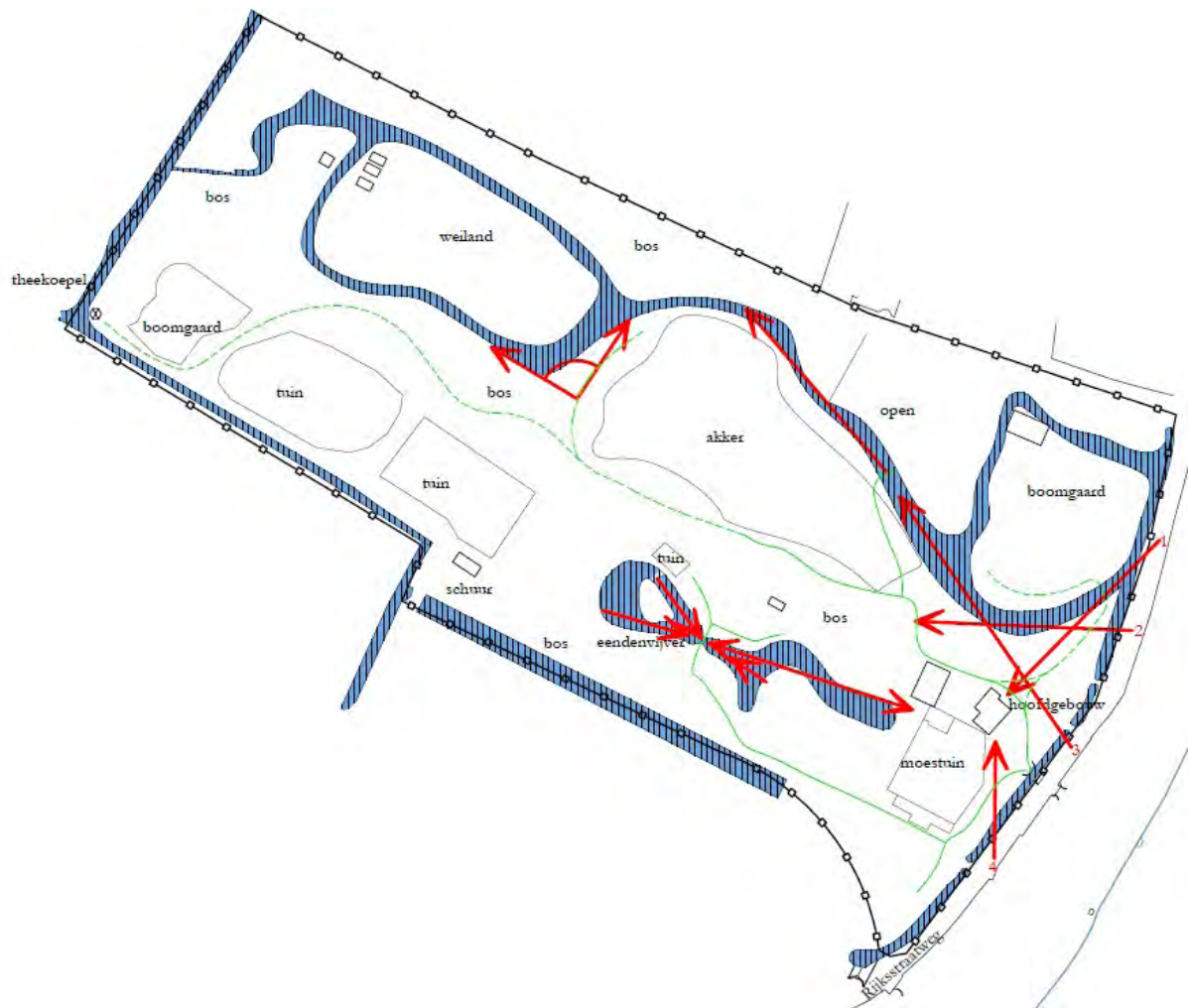
*Bron: Beeldbank
Utrechts Archief*

Het hoofdgebouw is weloverwogen in een decor gezet. De voorgrond van het huis is een landtong die als een pijl op de voorbijganger is gericht. (In bovenstaande foto is te zien dat de punt van de landtong inmiddels rond is gemaakt.) Midden over het stuk grond liep een wandelpad, min of meer parallel aan de kromming van de Rijksstraatweg, richting het uiterste stukje land. Daar kon men via een loopbrug oversteken richting de tuin. Het bruggetje ligt over het begin van de noordelijke vijver. Ook deze volgde de kromming van de Rijksstraatweg. De linkerzijde van de landtong werd gevormd door de sloot. De twee waterlopen en het tussengelegen wandelpad openden het landschap in de vorm van een kromme waaier om ruimte te geven aan het huis. (zie onderstaande kaart)

De achtergrond van het huis wordt gevormd door hoge begroeiing. Het huis staat tussen de eerste bomen van de bosgrens zodat de voorgevel nog net de open ruimte in steekt. De bijgebouwen rechts ervan staan dieper in de begroeiing zodat alle aandacht naar het hoofdgebouw gaat.

Hoe verder men de weg afging, hoe meer de voorgevel naar rechts wegdraaide, de bomenrij het zicht onderbraken en de blik de tuin in werd geleid. De eerste zichtlijn was het voetpad naar het westen dat ten noorden van de ezelsstal loopt. Daarna dwaalde de blik langs het reeds verdwenen graanveld, over de lange zijde van de noordelijke vijver richting de tweede brug en verder. De zichtlijnen gaven de kijker een idee van de grote diepte van de tuin.

Zocher heeft het huis op een locatie gezet en een richting gegeven waarmee hij een dramatisch effect bereikte. De donkere achtergrond van de begroeiing en het waaervormige toneel van de waterlopen en het voetpad, stellen het lichtgekleurde hoofdgebouw in een onbetwist middelpunt. Het optisch effect is leidend geweest in dit ontwerp.

Benadering van Zochers originele ontwerp

Voor 1956, toen het originele huis (I) nog in Middenhoek aanwezig was, waren de zichtlijnen 1, 2 en 3 van belang. Komend vanuit noordelijke richting passeerde men deze drie punten achter elkaar. De eerste zichtlijn is verdwenen doordat het nergens meer op uitkomt. De tweede leidt links langs de akker (nu de beukenlaan in), de derde volgt de lange zijde van de noordelijke vijver.

Vanuit het huis was er zicht op de hut langs de vijver en de theekoepe langs de Vecht.

De groen-gestippelde lijnen staan voor verdwenen historische paden.

6. Waardestelling

6.1 Monumentwaarde

De monumentwaarde van de bebouwing en vaste onderdelen van Middenhoek is aangegeven op de waardekaart W-03. De monumentwaarde van de bebouwing wordt doorgaans beoordeeld op de aspecten:

- Algemeen historische waarde;
- Architectuurhistorische waarde;
- Ensemblewaarde;

En gewaardeerd op grond van de volgende criteria:

- Zeldzaamheid;
- Kenmerkendheid;
- Gaafheid;⁵⁷

Wanneer we deze criteria toepassen op de bebouwing binnen het onderzoeksgebied dan zijn er onderdelen aan te wijzen die een geautoriseerde waarde hebben op grond van hun monumentenstatus.

De verschillende gebouwen in het onderzoeksgebied worden onderling vergeleken en gewaardeerd. De waardestelling kan gebruikt worden als toetsingskader voor de beoordeling van de veranderingen binnen het onderzoeksgebied. Bij de afweging over herstel, verbouw, behoud of sloop is de waardestelling van belang.

Hieronder is aangegeven hoe de gebouwen worden gewaardeerd. Bij de waardering is rekening gehouden met aspecten en de criteria zoals die aan het begin van dit hoofdstuk zijn genoemd. De waardering voor de bebouwing wordt doorgaans uitgedrukt in drie categorieën.⁵⁸

- hoge monumentwaarde;
- positieve monumentwaarde;
- indifferente monumentwaarde;

Categorie 1; Hoge monumentwaarde. Behoud van deze gebouwen is noodzakelijk. De gebouwen met een hoge monumentwaarde zijn:

- Alle als rijksmonument aangewezen bebouwing.

Categorie 2; Positieve Monumentwaarde. Behoud gewenst. Wijzigingen en aanpassingen zijn mogelijk, mits goed doordacht en onderbouwd. Uitbreiding van deze gebouwen is eveneens mogelijk. Die uitbreidingen hoeven niet perse historiserend te zijn, maar moeten wel harmoniërend zijn. De onderdelen met een positieve monumentale waarde zijn:

- Het koetshuis
- De hondenstal
- Het bijgebouw uit de jaren 50 (zuidhoek)
- Het eendenhuis
- De brug naar het eendenhuis

⁵⁷ Gebaseerd op: *Handleiding Selectie en registratie jongere stedenbouw en bouwkunst 1850-1940* (Zeist 1991); opgezet voor het Monumenten Selectie Project en de Monumenten Registratie Procedure.

⁵⁸ Conform de *Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek*.

Categorie 3; indifferente monumentwaarde

Bij eventuele vervanging, aanpassing of sloop van deze gebouwen gaan geen cultuurhistorische waarden verloren. Veranderingen en verbouwingen zijn mogelijk. Hier gelden dan de eisen uit de welstandsnota.

De onderdelen met een indifferente monumentale waarde zijn de overigen. Het gaat dan met name om de bijenkasten, de rozentuin en de perenboomgaard.

Bij sommige cultuurhistorische waardestellingen wordt nog een vierde categorie toegevoegd: de onderdelen met een verstorende monumentale waarde. Deze vierde categorie staat vaak ter discussie omdat de waardering voor panden verandert in de tijd. Sommige panden die lang geleden al zijn gesloopt, zouden we nu als monumentwaardig waarderen. Evenzo kunnen de panden die we nu als verstorend bestempelen of slopen, over twintig of vijftig jaar als monumentwaardig worden beschouwd. Enige bescheidenheid en voorzichtigheid is hier op zijn plaats. Daarom worden hier geen gebouwen als 'verstorend' aangemerkt.

6.2 Landschappelijke waarde

De landschappelijke waarde van Middenhoek is aangegeven op de waardekaart W-04. Historische waterlopen en paden zijn te vinden op de waardekaarten W-06 en W-07.

Voor het bepalen van de landschappelijke waarden wordt eerst gekeken naar de aanwezige ondergrond en de daarmee samenhangende ruimtelijke structuur. Dit zijn:

- de stroomruggebieden waarop bewoning plaats heeft gevonden;
- de komgronden, die vooral in gebruik zijn genomen voor agrarisch gebruik.

Het specifieke landschaptype van Middenhoek is 'de historische buitenplaats' met de tuin- en parkaanleg die als een jongere laag over de bovenstaande ondergronden is gelegd. Het gaat dan om:

- de restanten van de eerste tuinstructuur;
- de 19^e-eeuwse aanpassing naar het ontwerp van J.D. Zocher jr.;
- de 19^e- en 20ste-eeuwse veranderingen.

In het landschap kunnen historisch-geografische lijnen en vlakken worden onderscheiden. Bij de lijnen gaat het vooral om de structuur van de lanen, waterpartijen en panorama's waarmee zichtlijnen gemaakt zijn. Het belang van de vlakken bestaat vooral uit de afwisseling van decor en de betekenis voor het functioneren van de buitenplaats als geheel.

Op de waardekaart is aangegeven:

- waar de historische lanenstructuur van de buitenplaats nog aanwezig is (kaart W-07);
- waar de historische waterstructuur nog aanwezig is (kaart W-06);
- waar het historische grondgebruik nog aanwezig is (kaart W-04).

Deze kaarten zijn de basis voor de bepaling van de waardering van de landschappelijke waarde.

Wanneer de kaart van de historische tuinaanleg wordt geprojecteerd over de actuele kaart, wordt duidelijk hoeveel van de oude structuur nog aanwezig is. Deze gegevens zijn de basis voor de bepaling van de cultuurhistorische waarde van de vlakken.

De belangrijkste criteria die de waardering bepalen zijn:

- samenhang;

- gaafheid;
- zeldzaamheid.

Er wordt gewaardeerd in drie categorieën. Vlakken en lijnen van:

- zeer hoge waarde;
- hoge waarde;
- indifferente (basis)waarde.

Bij de samenhang is er gelet op in hoeverre elementen een herkenbaar onderdeel uitmaken van het landschapstype.

Het landschapstype 'historische buitenplaats' is kenmerkend voor de regio en op landelijk niveau zeldzaam. Bij de waardebeoordeling levert dit de volgende waardering op:

- de gave historische lijnen en vlakken zijn structuurbepalende onderdelen en hebben daarom een zeer hoge cultuurhistorische waarde;
- de historische lijnen en vlakken die niet meer gaaf aanwezig b.v. omdat zij zijn onderbroken door bebouwing of anderszins gedeeltelijk verdwenen; hebben daarom een positieve cultuurhistorische waarde;
- de lijnen en vlakken die niet specifiek zijn aangegeven b.v. de restanten van de verstoorde lanen en sloten hebben een indifferente basiswaarde

6.3 Archeologische waarde

De archeologische waarden zijn onder te verdelen in:

- de verwachte waarden zoals die blijken uit de historische analyse van het terrein. Het gaat dan met name om de geologische ondergrond en het ontginningspatroon.
- de geconstateerde waarden zoals die blijken uit reeds eerder uitgevoerd archeologisch onderzoek;

Op waardekaart W-02 zijn de verwachte archeologische waarden aangegeven.

Het gehele gebied van de stroomgordel van de Vecht heeft een hoge archeologische verwachtingswaarde. Op de stevige oevers van de rivieren was de oudste bewoning te vinden. Op de Vechtoevers is bewoning te verwachten vanaf de Vroege IJzertijd. De kans dat er bewoningsresten uit de Vroege IJzertijd worden aangetroffen is klein. Die bewoningsresten zijn hoogstwaarschijnlijk weer weggespoeld door de activiteiten van de rivier. De oudste vondsten langs de Vecht zijn uit de Midden- en Late IJzertijd. De kans dat er bewoningsresten aanwezig zijn vanaf die tijd is daarom groot. Dit geldt ook voor de trefkans wat betreft de Romeinse tijd en de Middeleeuwen.⁵⁹ De stroomrug aan de westzijde van de Vecht heeft daarom een hoge archeologische verwachtingswaarde.

Voorbij de stroomrug liggen de komgronden waar weinig bewoning heeft plaats gevonden. De verwachting op vondsten is voor dit gebied laag. De voorgestelde bouwlocatie ligt op de grens van de komgronden.

Er is tot op heden geen officieel archeologisch onderzoek uitgevoerd. Een overzicht van geconstateerde waarden is niet leverbaar.

⁵⁹ Botman p. 59

7. Conclusie

Na de originele locatie zijn er meerdere plekken in het landgoed in aanmerking gekomen om als bouwplaats te dienen van het hoofdgebouw. De voor- en nadelen van de locaties worden hier besproken.

7.1 Nieuwbouwlocaties

De oorspronkelijke bouwplek (1)

Omdat de voorzijde van de buitenplaats, waar Zochers hoofdgebouw heeft gestaan, (in de tekening bouwvlek 1) vanwege geluidsoverlastregels niet meer in aanmerking komt als nieuwe bouwplaats, is naar andere plekken gezocht.

De eerste alternatieve bouwvlek (2)

In de jaren negentig is door de gemeente een alternatieve locatie voorgesteld (in de tekening bouwvlek 2). De bouwvlek is gesitueerd vlak achter het bestaande koetshuis.

Bouwen in deze bouwvlek wil zeggen dat het hoofdgebouw erg dicht op enkele monumentale bijgebouwen en elementen komt te staan. Dit is cultuurhistorisch gezien niet logisch aangezien een hoofdgebouw op een buitenplaats juist ruimte om zich heen dient te hebben. Daarbij kan het aantasting, verplaatsing of zelfs sloop van het koetshuis, de twee stallen en de hoogstamboomgaard tot gevolg hebben.

Conclusie

Het is beter om deze bouwvlek niet te benutten en een andere locatie te zoeken. Hier bouwen heeft negatieve effecten op de directe omgeving en dit moet voorkomen worden. Daarbij past een hoofdgebouw op deze plek niet in het originele tuinontwerp. Het ligt nauwelijks in zichtlijnen, staat niet tegen een donkere achtergrond, heeft weinig open ruimte om zich heen en tast de sfeer van de zuidvijver aan. Het concept van Zocher wordt hiermee niet voortgezet.

Een mogelijke bouwvlek (3)

De eigenaren hebben, in samenwerking met architectenbureau Plas+Partner, in 2010 toestemming gevraagd voor de aanwijzing van een nieuwe bouwvlek (in de tekening bouwvlek 3). Deze ligt meer westwaarts ten noorden van de zuidvijver, en ter hoogte van het sierbruggetje. Argumenten voor deze locatie zijn:

- het huis komt te liggen in de zichtlijn vanuit het oosten over de zuidvijver, en zal weerpiegeld kunnen worden in het water;
- het huis komt te liggen in de lijn van de beukenlaan zodat er een oprit gevormd wordt vanaf de voorzijde van het landgoed;
- het huis krijgt een uitzicht over het weiland in de westelijke helft van het landgoed;
- er hoeven geen monumentale bomen gekapt te worden.

De locatie heeft echter ook nadelen, namelijk:

- binnen de bouwvlek is geen punt aan te wijzen waarbij alle drie de zichtlijnen (vijver, beukenlaan, weiland) gerealiseerd kunnen worden. Elke mogelijk plek binnen de bouwvlek zal slechts één van deze zichtlijnen kunnen krijgen.

- wanneer het hoofdgebouw in de nabijheid van de vijver wordt gebouwd, verandert het originele concept van de vijver. Deze is namelijk als zelfstandig object ontworpen. Wanneer de villa toegevoegd wordt, krijgt de vijver een ondergeschikte uitstraling.
- wanneer de buitenplaats in lijn met de beukenlaan wordt geplaatst, dient deze laan niet als oprit ingericht te worden. Dit statige concept past niet in het concept van Zochers ontwerp. De beukenlaan dient in de huidige staat te blijven, welke beter past in de landschapstraditie.
- de bouwvlek bevindt zich midden tussen de begroeiing in. Dit past niet in het concept van Zocher, die witte huizen ontwierp om af te laten steken tegen de donkere achtergrond van een bos.

Conclusie

Deze door de eigenaren voorgestelde bouwvlek van is een mogelijke optie, maar heeft ook nadelen die overwogen moeten worden. In deze bouwvlek wordt in de geest van Zocher gespeeld met zichtlijnen. Ook de reflectie van het gebouw in het water is cultuurhistorisch te verantwoorden. Dit fenomeen was Zocher niet vreemd, hoewel het geen handelsmerk van hem is. Door de openheid van het wateroppervlak kan de buitenplaats enigszins afsteken tegen een dichtere, donkere achtergrond. Hoewel de plek esthetisch gezien hoog gewaardeerd zal worden, dient de buitenplaats niet te dicht bij de vijver te komen om het karakter van de vijver niet te verstoren. De beukenlaan dient in landschapstijl behouden te blijven. Deze omvormen tot een strakke, rechte oprijlaan is niet wenselijk. Vanwege deze redenen is gezocht naar een cultuurhistorische betere locatie.

Overzicht van de beschreven bouwvlekken:

- 1) oorspronkelijke plaats
- 2) volgens bestemmingsplan
- 3) aanvankelijke wens eigenaars en architect
- 4) beste bouwvlek uit oogpunt van cultuurhistorie.

De aanpassing t.b.v. de ontsluiting is in groen aangegeven.

*Tekening:
Bureau Helsdingen*

7.2 Advies

Nieuwe bouwvlek (4)

Zochers tuin- en parkontwerpen worden gekenmerkt door onder andere glooiende oppervlakken, lichtgebogen paden, waterpartijen, boomgroepen en een variatie van hoge en lagere begroeiing. Wanneer we kijken naar de combinatie van tuin en gebouw, komen twee kenmerken vaak terug. Dit zijn de strategische zichtlijnen van en naar het gebouw, en de donkere achtergrond waartegen de lichte gevels afsteken. Hiermee moet een dramatisch effect ontstaan. Vooral bij de buitenplaats van Middenhoek zijn de twee genoemde kenmerken leidend geweest.

Bij het vinden van de definitieve bouwlocatie dienen deze uitgangspunten van Zocher in acht genomen te worden. Dat wil zeggen dat de buitenplaats:

1. een strategische plek moet krijgen waar bepaalde zichtlijnen beginnen en eindigen;
2. niet temidden van de begroeiing moet komen te staan, maar liever op de grens met een open ruimte;

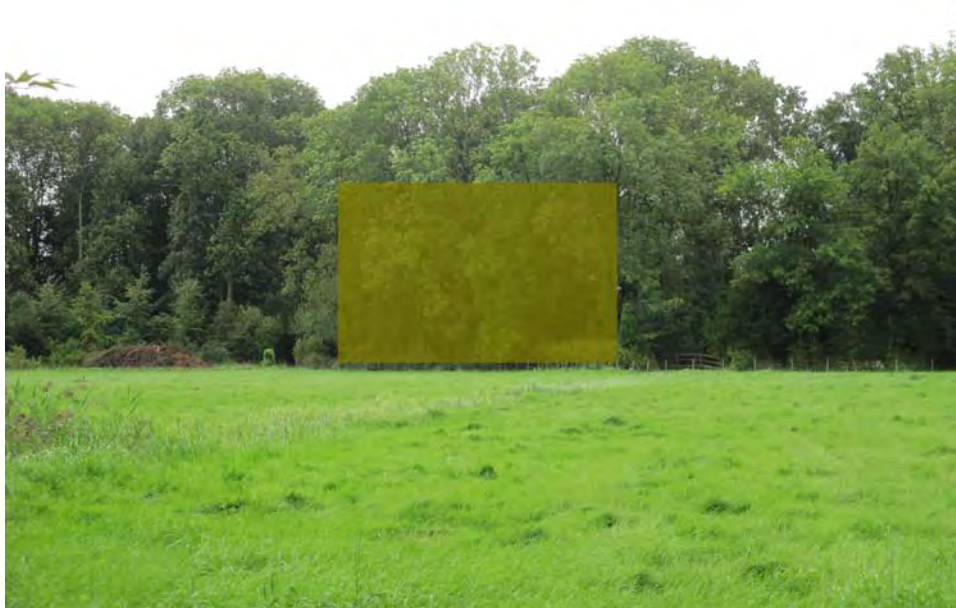
Deze twee elementen waren bepalend voor de oorspronkelijke bouwplek. Maar omdat deze plek geen optie meer is, ontstaat er een derde voorwaarde waar de locatie van de nieuwe buitenplaats aan moet voldoen:

3. de inbreuk van de herbouwde woning op het originele tuinontwerp moet minimaal zijn.

Tot slot dient de bouwvlek in het bestaande ecosysteem te passen en op de stroomrug te blijven en niet in de komgronden welke te zacht zijn voor bebouwing.

Een locatie die aan deze voorwaarden voldoet is de westelijke bosrand, nabij de zuidvijver. Deze bouwvlek is in de tekening aangegeven als locatie 4.

- De locatie aan de bosrand biedt de mogelijkheid om nieuwe zichtlijnen te maken. Vanaf de overzijde van het weiland is deze bouwvlek goed zichtbaar. De bestaande wandelpaden bieden op de meeste plaatsen uitzicht op de bosrand en een frontaal uitzicht op de bouwvlek. Het wandelpad langs de bosrand zelf loopt achter de laatste bomenrij door en is daardoor een lichtslingerende laan. Vanuit dit punt is geen frontaal maar als het ware een groeiend aangezicht maakbaar waarbij de villa langzaam zichtbaarder wordt naarmate men het nadert. Tot slot is een zichtlijn te creëren, afgestemd op het achterste deel van de eendenvijver. Met de juiste positionering is een reflectie te maken vanaf de zuidkant van de vijver. Door alleen te werken met het uiteinde van de vijver, blijft de huidige sfeer rondom de zuidvijver grotendeels onaangetast. Vanuit de villa verkrijgt men een panorama over het weiland, en opzij uitzicht op de vijver en op een eventueel te reconstrueren (rozen-)tuin.
- Er bestaat nu een sterke grens tussen het weiland en de bosrand. De donkere wand van het bos wordt door de harde overgang geaccentueerd. Een witte villa tussen de eerste bomenrij in, zal een optisch effect hebben die in lijn is met Zochers uitgangspunt. Uit praktisch oogpunt hoeft de voorgevel niet uit de boomgrens te steken. Het uitzicht op de voorgevel dient echter wel open te blijven en niet te worden geblokkeerd door bomen.
- Met de herinrichting van de westelijke helft van de buitenplaats na de tweede Wereldoorlog, is het ontwerp van Zocher grotendeels verloren gegaan. Als het weiland behouden blijft, wat erg waarschijnlijk is, zijn hier weinig tot geen originele elementen die aangetast kunnen worden. Deze bouwvlek pleegt dus nauwelijks inbreuk op de bewaarde aanleg.

*Indicatie van de
mogelijke
bouwlocatie,
gezien vanaf de
druivenkassen.
Links ervan is
de toegang tot
het bospad
zichtbaar,
rechts het brug-
getje naar het
eiland in de
eendenvijver.*

Tegenover de pluspunten van de nieuwe bouwvlek, staan ook minpunten:

- cultuurhistorisch gezien komt een hoofdgebouw op een onlogische plek te staan ten opzichte van de rest van de aanleg. De eigenlijke plaats is voor aan de weg, op verre afstand van een achtergelegen agrarisch gebied, goed zichtbaar. De voorgestelde plaats van herbouw is in wezen de tegenovergestelde plek. Omdat bouwen aan de straatkant door moderne regelgeving geen optie meer is, moet dit voor lief genomen worden. Dit punt geldt voor elke nieuwbouwlocatie. Bij deze voorgestelde bouwvlek (4) is het echter overkomelijk omdat Zocher zich niet strikt hield aan de regel dat de ferme ornée en hoofdgebouw uit elkaar moesten liggen.

Archeologie en ecologie

Volgens de archeologische verwachtingskaart bestaat voor het grootste deel van Middenhoek een middelhoge verwachting. Het gehele gebied dat in aanmerking komt voor herbouw, zijnde de stroomrug, heeft dezelfde waarde. De uiteindelijke locatiekeuze zal leiden tot hetzelfde soort archeologisch onderzoek.

Het flora en fauna-adviesrapport uit juni 2010, opgesteld door AD.ECO, is gericht op de gewenste bouwvlek van de bewoners. Deze ligt niet ver van de nu geadviseerde bouwvlek. Er vanuit gaande dat de onderzoeksresultaten gelijk zijn voor beide bouwvlekken, blijft het ecologisch advies geldig. Bouwactiviteiten leveren geen serieuze bedreiging op voor de natuur. Er is geen nader onderzoek noodzakelijk naar het voorkomen van beschermde soorten. Er is geen vergunning nodig in het kader van de natuurbeschermingswet 1998. Het plangebied behoort tot de EHS. Voor ingrepen anders dan passend in het bestemmingsplan is een Nee-tenzij toets nodig waarbij het plan alleen door kan gaan als aangetoond wordt dat er geen schade wordt toegebracht aan de door de EHS beschermde waarden.⁶⁰

⁶⁰ Ir. G. Nijland, AD.ECO Ecologisch onderzoeks- en adviesbureau *Advies Flora en Faunavet en Natuurbescherming voor Buitenplaats Middenboek te Loenen* (2010) p.10

Conclusie

De bouwvlek nr 4 op het grensgebied van weiland en bosrand levert een donkere achtergrond op waartegen de witte gevels af kunnen steken. Door de locatie nauwkeurig te kiezen ontstaan nieuwe zichtlijnen die weinig invloed hebben op bestaande sfeerbeelden. Met deze bouwvlek wordt er geen inbreuk gedaan op beeldbepalende zichtlijnen zoals de beukenlaan en omgevingen zoals de zuidvijver, bijgebouwen of boomgaarden. De westelijke helft van het landgoed krijgt een impuls waardoor ook de eventueel gereconstrueerde noordvijver beter gewaardeerd zal worden.

Hoewel het niet gebruikelijk is om een hoofdgebouw diep in de overplaats te bouwen, dicht bij agrarisch terrein, is het ook niet uitzonderlijk. Uit schetsen van Zochers hand is af te leiden dat hoofdgebouw en ferme ornée wel degelijk in elkaars nabijheid konden bestaan. Daarom is het in dit geval wel verantwoord. Immers, door de huidige regelgeving is de straatzijde geen optie meer. Daarbij was in Zochers ontwerp voor Middenhoek het graanveld al goed zichtbaar vanaf de straatzijde. Dit akkerland lag relatief ver vooraan in de overplaats. De agrarische gronden waren niet geïsoleerd van het statige woongedeelte.

Net als het oorspronkelijke hoofdgebouw, zal ook de herbouw in de boomgrens geplaatst moeten worden met de voorgevel min of meer gericht op de voorliggende open vlakte. Zo ontstaat er een dramatisch effect en een visuele beleving van het hoofdgebouw zoals dat oorspronkelijk ook beoogd was.

Het uiterlijk van de villa zal zoveel mogelijk geïnspireerd zijn op het originele ontwerp. Dat wil zeggen dat dezelfde hoofdvorm, dezelfde stijl en dezelfde ornamentiek aangehouden moeten worden. De voorgevel moet gebouwd moeten worden naar de oorspronkelijke verhoudingen en de goot- en nokhoogten. De voorgevel zal dan gericht moeten zijn op de open ruimte. Dat kan zowel naar het noorden, naar het noordwesten als naar het westen zijn. E.e.a. moet architectonisch nader worden uitgewekt. Het volume zal voldoende groot moeten zijn om te passen als hoofdgebouw op een buitenplaats. Het hoofdgebouw wat hier tot 1956 stond was 2800 m³ groot. Op deze plaats moet er ruimte zijn voor een gebouw van ca. 1500 tot 3000 m³. Wanneer de voorgevel is bepaald, kan met de diepte van het huis worden gevarieerd om het gewenste volume te krijgen.

Het nieuwe hoofdgebouw op deze plaats is eenvoudig te ontsluiten door het bestaande pad wat zuid-noord loopt iets naar het noorden door te trekken, tot aan het pad wat langs de noordelijke kavelgrens loopt. Daarmee is eenvoudig en zonder veel ingrepen een verbinding met de Rijksstraatweg te maken.

Vanuit het oogpunt van cultuurhistorie is de bouwvlek (4) de beste keuze.

Fermé ornée

De heer Cruys laat rond 1895 een ferme ornée aanleggen in de westelijke helft van het landgoed. Dit bestaat voornamelijk uit een modelboerderijtje met enkele opstallen en een moestuin. De bosrijke omgeving waarin dit is ingepast, is inmiddels veranderd in weiland. De sfeer van de gebouwen is daarom niet meer te reconstrueren. Er is geen reden om aan te nemen dat de boerderij en bijgebouwen een toevoeging zijn voor de beleving van Zochers aanleg. Daarom is reconstructie niet raadzaam. Hetzelfde geldt voor het kinderhuis dat na de Tweede Wereldoorlog is afgebroken.

Wandelpad naar theekoepel

De belangrijkste zichtlijn van Middenhoek was vanaf het noorden van de Rijksstraatweg over de landtong op het hoofdgebouw. In deze lijn lag een wandelpad dat vanaf de rozenbrug naar de voorgevel van de villa liep. Het eindigde in een rotonde waar ook het hoofdpad van toegangshek naar het achterliggende bospark op aangesloten was.

Het wandelpad naar de rozenbrug is in de loop der jaren verdwenen. De brug is nu alleen bereikbaar over het gazon. Omdat dit pad een wezenlijk onderdeel uitmaakte van het uitzicht op de

villa, is het raadzaam dit pad te reconstrueren. Hiermee wordt de rozenbrug weer bereikbaar en ook de theekoepel wordt beter ontsloten.

Door de afwezigheid van het hoofdgebouw, heeft de zichtlijn vanaf de weg over het wandelpad geen eindpunt. Er kan gekozen worden voor de constructie van een symbolisch eindpunt, refererend aan het vergane pand, waarmee de zichtlijn zijn oude functie terugkrijgt. De solitaire boom die nu ongeveer in dezelfde lijn staat, zou hiervoor dienst kunnen doen.

Eendenvijver

Net als bijzondere bomen en planten, gaven exotische dieren extra allure aan een buitenplaats. Zocher heeft dit concept opgenomen in zijn ontwerp. Op het eiland van de zuidvijver was een verblijf gebouwd voor zeldzame eenden en ganzen. De kooi bestond uit een gemetselde vijver van klinkers met stenen bodem. Deels erop en deels ernaast was een kooiconstructie geplaatst met een gebouwtje van rode baksteen. Deze kleine vijver was met een gemetselde doorgang met de vijver verbonden. De kooiconstructie was vermoedelijk met name bedoeld om bescherming te bieden tegen roofvogels en vossen, hoewel de waterscheiding het gevaar van de laatste sterk verminderde. Deze eendenvijver is nog aanwezig op foto's uit 1904 en is het laatst gebruikt voor het houden van loopganzen.⁶¹ Een volledige reconstructie (liefst inclusief het werkelijk houden van eenden en/of ganzen) zal de functie en uitstraling van het eiland stimuleren.

Noordvijver

In de noordvijver was een oostelijk en westelijk eiland aanwezig. Omdat waterpartijen een essentieel onderdeel zijn in Zochers ontwerpen, is reconstructie van beide eilanden een waardevolle toevoeging aan Middenhoek.

Rozentuin

Ten noorden van de zuidvijver, daar waar nu de molensteen ligt, bevond zich al vóór 1833 een tuin. Zocher heeft deze plek in zijn ontwerp ook open gelaten. Een rozentuin is het waarschijnlijk niet geweest. De tuin is dus wellicht met andere bloeiende planten aangelegd. Pas later is het tot rozentuin omgevormd.

Het is raadzaam de open plek als tuin te blijven gebruiken. Daarmee wordt de traditie in ere gehouden. De keuze voor een rozentuin is niet in overeenstemming met Zochers concept en is daarom af te raden.

⁶¹ Herstelplan p.31, 32

Bronnen

Literatuur

- R. Blijdenstijn, *Tastbare Tijd Cultuurhistorische Atlas van de Provincie Utrecht* (Utrecht 2005)
- R. van der Laarse, Y. Kuiper, *Beelden van de Buitenplaats, Elitevorming en notabelencultuur in Nederland in de negentiende eeuw* (Hilversum 2005)
- R. van Lutterveld, *De Buitenplaatsen aan de Vecht* (Lochem 1948)
- C.D.H. Moes, *Architectuur als sieraad van de Natuur, De Architectuur tekeningen uit het Archief van J.D. Zocher jr. (1791-1870) en L.P. Zocher (1820-1915)* (Rotterdam 1991)
- Oldenburger-Ebbers, C. S. *De tuinengids van Nederland. Bezoekersgids en vademecum voor tuinen en tuinarchitectuur in Nederland* (Rotterdam 1989)
- Veenland-Heineman, K. 'Tuinen en parken bij Utrechtse ridderhofsteden en kastelen', in: Olde Meierink, B. (red.), *Kastelen en Ridderhofsteden in Utrecht* (Utrecht 1995) pp. 69-77

Rapporten

- ADC Heritage Projecten, rapportnummer H 032
- AD.ECO Ecologisch onderzoeks- en adviesbureau *Advies Flora en Faunawet en Natuurbescherming voor Buitenplaats Middenhoek te Loenen* (2010) Ir. G. Nijland
- A. Botman e.a., *Archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart gemeenten Maarssen, Loenen Abcoude en Breukelen* (Amersfoort 2009) conceptversie
- Bureau voor Bouwhistorie en Architectuurgeschiedenis (BBA), *Bouwhistorisch onderzoek en waardestelling Kasteel Nijenrode* (Utrecht 2004)
- Herstel Historische Buitenplaats Middenhoek, Herstelplan 2de fase 2010-2030 (Loenen aan de Vecht 2010) Conceptrapport versie 8

Overig

- Provincie Utrecht, Streekplan 2005-2015
- Provincie Utrecht, Handleiding bestemmingsplannen 2006 beleidsdeel
- Provinciale ruimtelijke verordening, Provincie Utrecht 2009
- L. Hendriks en J. van der Hoeve *Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek; lezen en analyseren van cultuurhistorisch erfgoed*. Uitgave van o.a. de Rijksdienst voor het Cultureel erfgoed, de Rijksgebouwendienst
- De Vechtkaart, Voor alle Vrienden van de Vecht & de Vechtstreek (Amsterdam 2003)

Websites

- www.backtoclassics.com
- www.buitenplaatsenin nederland.nl
- www.gardenvisit.com
- www.hetutrechtsarchief.nl
- www.nai.nl
- www.sanderusmaps.com
- www.vensteropdevecht.nl
- www.watwaswaar.nl
- www.wikipedia.com

Overige bronnen

- Google Earth

I Fotobijlage

Ansichtkaart Middenhoek. Zicht op de voorgevel van het hoofdgebouw met rechts het koetshuis en de bondenstal. Tussen het hoofdgebouw en het koetshuis loopt een corridor waar achter de moestuin ligt. (1900-1902)

Bron: Beeldbank van het Utrechts Archief

Ansichtkaart Middenhoek. De foto is gemaakt vanaf de Rijksstraatweg. (1900-1905)

Bron: Beeldbank van het Utrechts Archief

Ansichtkaart Middenhoek. De foto is gemaakt vanaf de plek waar nu de theekoepel staat. Voor het huis is een padenstructuur te herkennen. (1905-1910)

Bron: Beeldbank van het Utrechts Archief

Ansichtkaart Middenhoek. De padenstructuur is op deze foto duidelijk te zien. De vensters links van de voordeur zijn aangepast. (1905-1910)

Bron: Beeldbank van het Utrechts Archief

Ansichtkaart Middenhoek. Vanaf deze plek is de reflectie van het hoofdgebouw in de noordvijver te zien. (1905-1910)

Bron: Beeldbank van het Utrechts Archief

Ansichtkaart Middenhoek. (1949)

Bron: Beeldbank van het Utrechts Archief

*Ansichtkaart Mid-
denhoek. Zicht op de
linker zijgevel vanaf de
Rijksstraatweg.
(1900-1905)*

*Bron: Beeldbank van
het Utrechts Archief*

*Ingekleurde foto Mid-
denhoek. Zicht op de
linker zijgevel vanaf de
Rijksstraatweg met op
de voorgrond het hoofd-
pad van de toerit naar
de voordeur. (1910-
1915)*

*Bron: Beeldbank van
het Utrechts Archief*

*Foto Middenboek met
zicht op de linker
zijgevel en achtergevel
vanaf de Rijksstraat-
weg. (1949)*

*Bron: Beeldbank van
het Utrechts Archief*

*Foto van de moestuin
van Middenboek. Het
mansardedak van het
huis op de achtergrond
is later omgevormd tot
saddeldak. (1949)*

*Bron: Beeldbank van
het Utrechts Archief*

*Zicht op Middenhoek
vanaf de Vecht, met op
de voorgrond de ver-
dwenen theekoepe.
(1719)*

*Bron: Beeldbank van
het Utrechts Archief
Prent van D. Stoop-
daal, afkomstig uit De
Zegepraalende Vecht,
uitgegeven in 1719*

II Kaartenbijlage

De kaarten zijn in chronologische volgorde geordend.

Bron: www.sanderusmaps.com

Covens & Mortier, 1720-41. Kartograaf C.C. van Bloemswaerd

Bron: www.sanderusmaps.com

Uitsneden van Covens & Mortier, 1720-41. Kartograaf C.C. van Bloemswaerd

Bron: www.watwaswaar.nl

Kadasterkaart (Minuutplan) Loenen, Utrecht, sectie B, blad 02.

Bron: www.watwaswaar.nl

Topografische Militaire Kaart (Veldminuut) Woerden 1849. L.J.S. von Motz

Bron: www.watwaswaar.nl

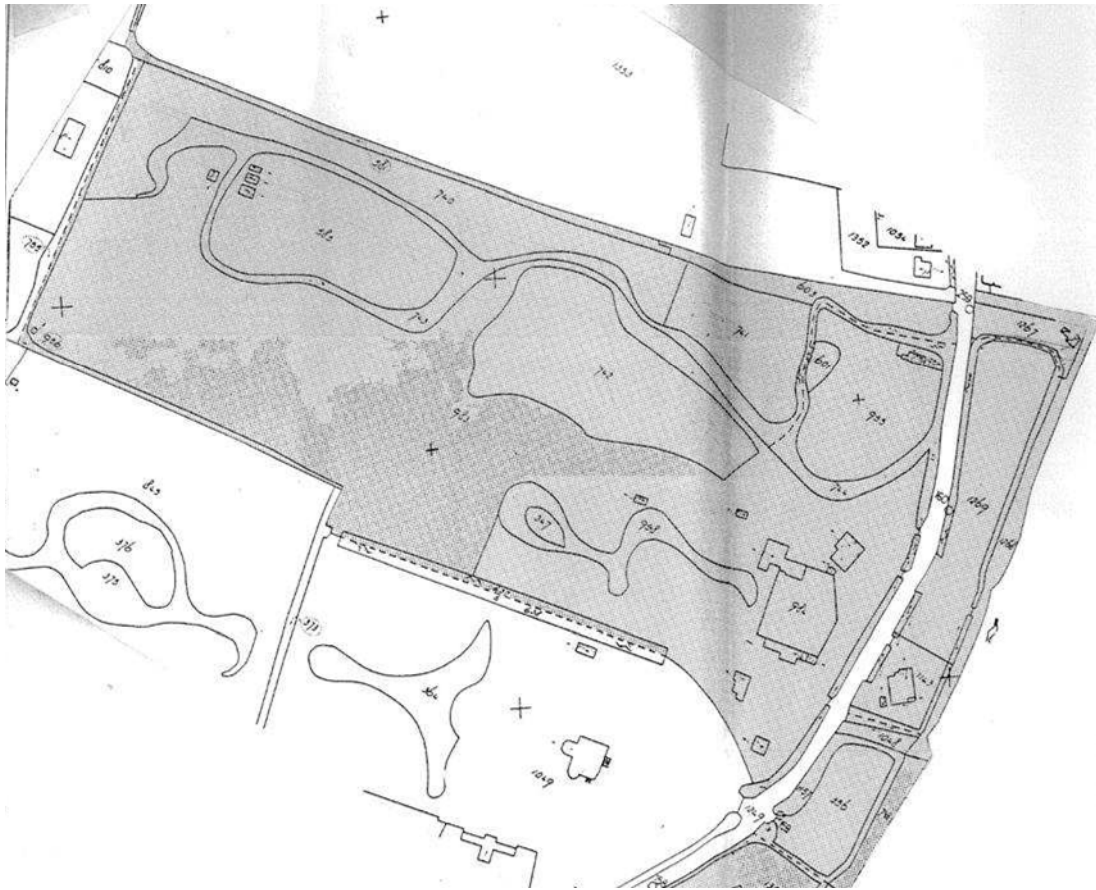
Topografische Militaire Kaart (Bonneblad) 1874. Vinkeveen

Bron: www.watwaswaar.nl
 Topografische Militaire Kaart (Bonneblad) 1910. Vinkeveen

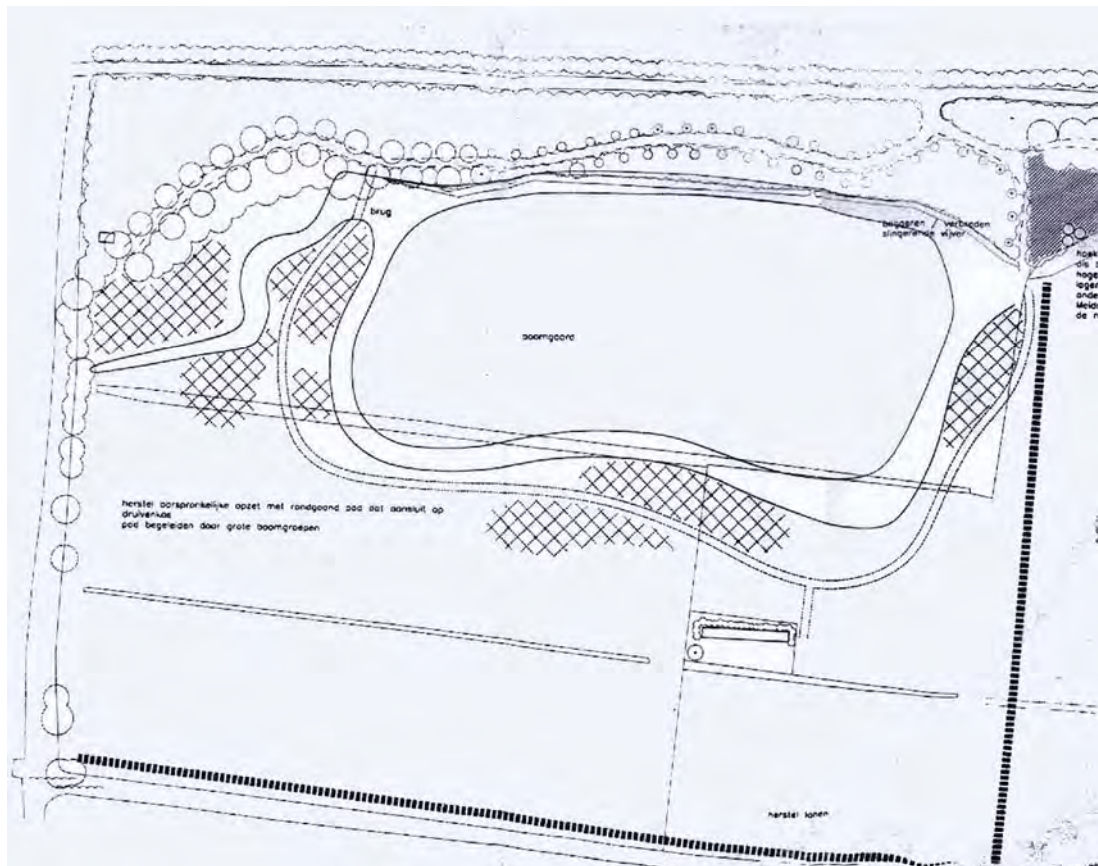

Bron: www.watwaswaar.nl
 Topografische Kaart 31E 1959. Mijdrecht

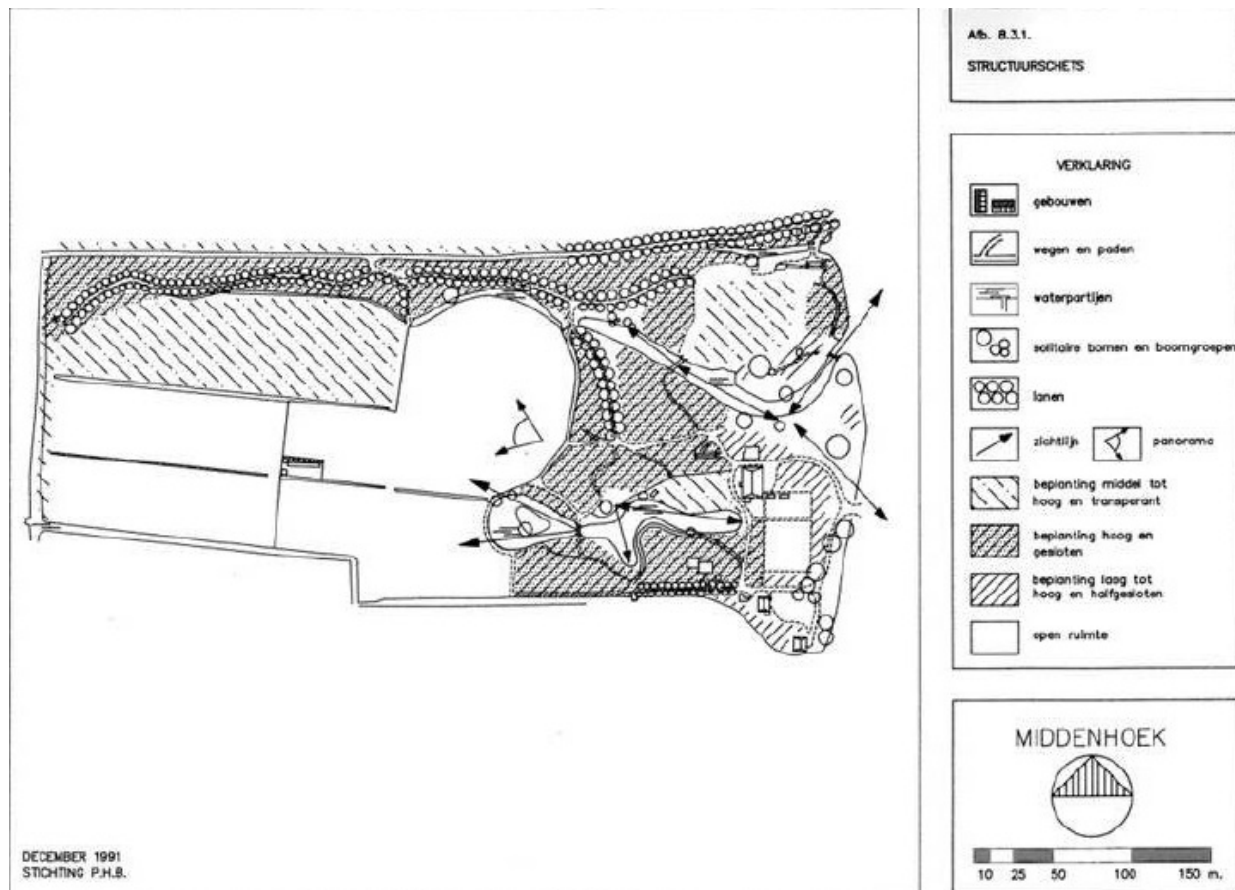
Kadasterkaart vroeg 20ste eeuw

Bron: Herstel Historische Buitenplaats Middenboek, Herstelplan 2de fase 2010-2030 (Loenen aan de Vecht 2010) Conceptrapport versie 8

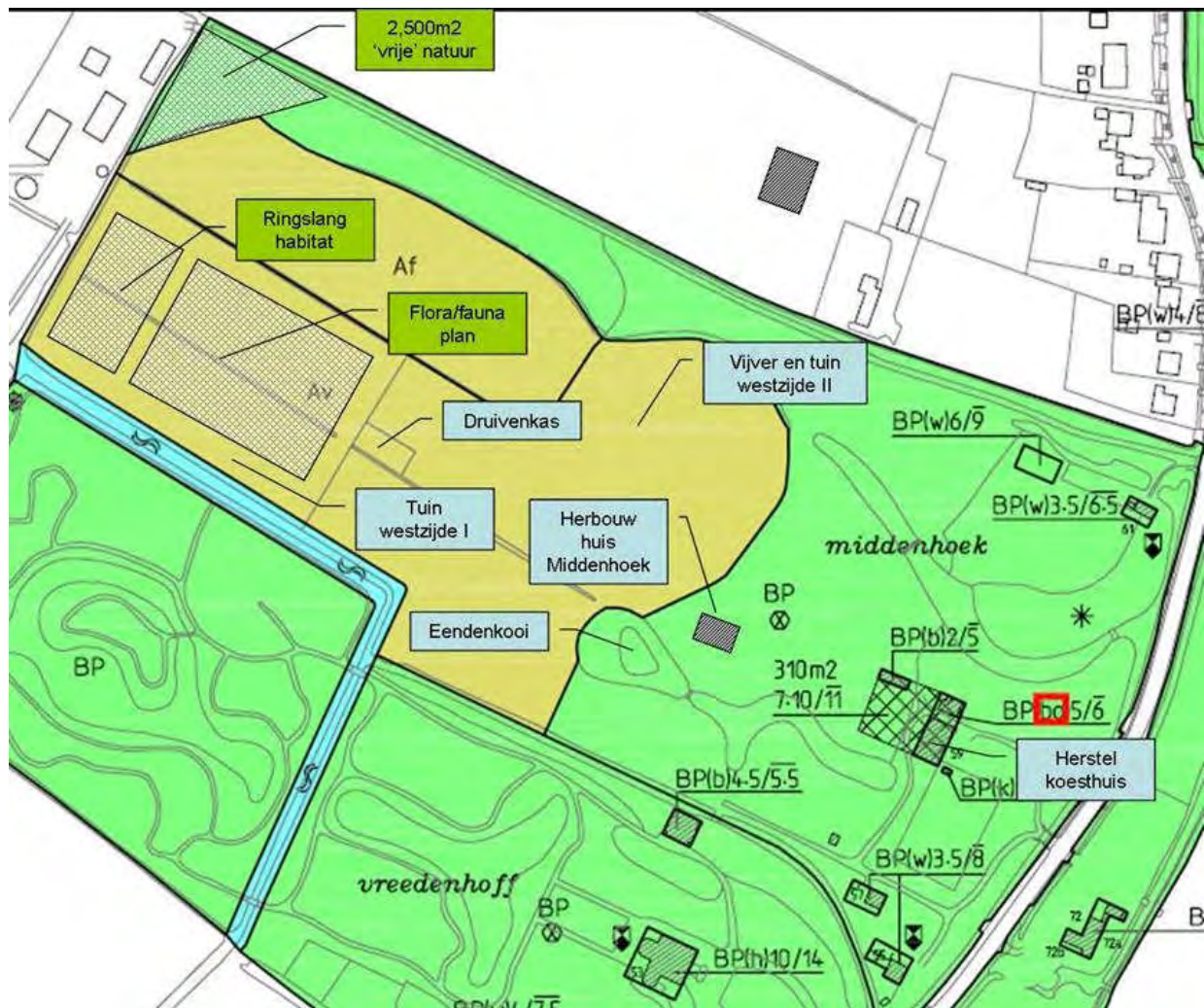
*Herstel plan voor de noordwestzijde van buitenplaats Middenboek –
terugbrengen Zoeter-aanleg en vijvers.*

*Bron: Herstel Historische Buitenplaats Middenboek, Herstelplan 2de fase 2010-2030 (Loenen aan de Vecht
2010) Conceptrapport versie 8*

Inventarisatie van de belangrijkste zichtassen door de PHB in 1991

Bron: Herstel Historische Buitenplaats Middenhoek, Herstelplan 2de fase 2010-2030 (Loenen aan de Vecht 2010) Conceptrapport versie 8

Overzichtkaart met onder andere de oude en de nieuwe voorgestelde bouwvlek.

Bron: Herstel Historische Buitenplaats Middenhoek, Herstelplan 2de fase 2010-2030 (Loenen aan de Vecht 2010) Conceptrapport versie 8

III Objeten beschrijving

De buitenplaats Middenhoek is als geheel een Rijksmonument. Het complex bestaat uit zestien losse vermeldingen in de overplaats. In de bijlage zijn de beschrijvingen en waardering overgenomen zoals ze in het monumentenregister van de Rijksdienst voor het Culturele Erfgoed staan.

A. Rijksmonumentale onderdelen

A.1 Historische tuin- en parkaanleg

Omschrijving

Monumentnummer: 511182

De aanleg bestaat uit een huisplaats aan de Vecht en een overplaats, die van elkaar gescheiden zijn door de Rijksstraatweg. In de zeventiende en achttiende eeuw was de formele aanleg op het zuiden georiënteerd, waarbij het huis tussen de huidige Rijksstraatweg en het Jaagpad aan de Vecht was gelegen. Thans is de huisplaats ingericht met een woonhuis uit 1970 met rondom een modern ingerichte tuin en een door bomen omzoomd, trapezevormig weiland aan de noordzijde (achttiende-eeuws element). Aan de overzijde van de straatweg ligt de langwerpige overtuin oorspronkelijk met een middenas die haaks op de huisplaats was geprojecteerd (zie kaart Covens/Mortier ca 1737). Van deze formele aanleg resteert thans de situering van moestuin en boomgaarden. De overplaats is in twee delen te onderscheiden. Het westelijk deel bestaat thans uit een productie-halfstamboomgaard met belendend een uitloper van het parkbos met jonge aanplant en een weiland (zuid) waarin een druivenkas. Op de kadastrale kaart (1832) is te zien dat dit terrein in gebruik was als tuin, boomgaard en griendbos. Het parkachtige karakter werd bepaald door lanen waaronder een kastanjelaan langs de grote moestuin. Tevens lag hier een uitloper van de vijverpartij, die rond 1947 is gedempt. Het oostelijk deel vormt de kern van de buitenplaats en omvat een aanleg in landschapsstijl met twee slingervijvers, een moestuin, twee boomgaarden en een parkbos voorzien van ornamentale gebouwtjes. Langs de vijvers zijn opvallende zichtpunten op solitair en boomgroepen geprojecteerd: op een groep moerascypressen aan de noordelijk gelegen vijver, op een atlasceder en een catalpa aan de zuidelijk gelegen vijver. De structuur van de aanleg in landschapsstijl wordt gedragen door deze elementen (slingerpaden, slingervijvers en zichtpunten). Belangrijke visueel-ruimtelijke elementen worden gevormd door de doorzichten over de vijvers en de doorzichten vanaf de weg. De aanleg in landschapsstijl is in verschillende fasen tot stand gekomen. Het oudste element wordt gevormd door de slingerende waterpartij (zuid) met het eilandje en de glooiende oevers, deze is waarschijnlijk rond 1800 aangelegd. Op het eilandje stond in de laat-19de-eeuw een eendenkooi met bijzondere eenden en een bankje met zicht over de vijverpartij. De (korte) zijarmen of aftakkingen van de vijver suggereren een oneindig verloop. Aan de oever stond tevens een zogenoemd 'kinderhuis' uit de late 19de eeuw, dat na de oorlog is gesloopt. Het kinderhuis was met een berceau verbonden met de grote moestuin. In ca.1830 is het perceel verdubbeld en de aanleg verder in landschapsstijl vergraven, zoals te zien is op de kadastrale kaart uit 1832. Uit deze periode dateert het parkbos met hakhout, slingerlanen en de waterpartij aan de noordzijde. Langs de westrand van de aanleg loopt een gebogen beukenlaan (aanplant ca.1880, vervangen 1999), die zichten biedt op het achterliggende weidelandschap. Het is mogelijk dat de tuinarchitect Zocher de aanleg heeft ontworpen. Kenmerken van zijn werk zijn de afwisseling van massa en ruimte, de variatie van open (weide) en besloten (hakhout) en de hoge visuele belevingswaarde gevormd door de verrassende zichten, de rondwandeling langs de open ruimte, de slingerpaden door hakhout en bloemdragende heesters. In 1862 werd in de overtuin, ten noorden van de moestuin, een nieuw huis gebouwd. Voor het huis (afbraak 1956) is de aanleg ingericht met een grasveld waarop solitair en een heestergroep.

Tevens is de aanleg toen verfraaid middels allerlei prieeltjes, waarvan er enkele bewaard zijn gebleven.

Waardering

Van algemeen belang: - als voorbeeld van een deels in structuur en deels in detail bewaard gebleven tuin- en parkaanleg in landschapsstijl, dat in de loop van de 19de eeuw in verschillende fasen tot stand is gekomen; - vanwege het complex bestaande uit een huis- en een overplaats, die typisch is voor de buitenplaatsen aan de westoever van de Vecht; - vanwege de aankleding van de aanleg met allerlei prieeltjes en dergelijke; - vanwege de functioneel-ruimtelijke samenhang met de andere onderdelen van de buitenplaats.

A.2 Dienstwoning 1

Omschrijving

Monumentnummer: 511188

In de zuidhoek van de aanleg gelegen voormalige dienstwoning uit 1895 (zie gedenksteen). Het op rechthoekige grondslag opgetrokken witgepleisterde pand met grijze plint bestaat uit één bouwlaag met een kapverdieping onder een met Oud-Hollandse pannen⁶² gedekt mansardedak voorzien van windveren in krulmotief en een makelaar. Op de nokeinden staan twee gemetselde schoorstenen. De voorgevel (straatzijde) bestaat uit vier traveeën voorzien van drie 6-ruits schuifvensters met luiken en een asymmetrisch geplaatste toegangsdeur met bovenlicht en daarboven een dakkapel met klauwstukken.

Waardering

Van algemeen belang: - vanwege de ouderdom; - vanwege de architectonische vormgeving; - als karakteristiek en functioneel onderdeel van de buitenplaats - vanwege de ensemblewaarde.

Vooraanzicht van de zuidelijke dienstwoning gezien vanaf de weg (noordoost)

A.3 Dienstwoning 3

⁶² De actuele foto toont geen Oud-Hollandse pannen, maar grijze tuile du Nord dakpannen.

Omschrijving

Monumentnummer: 511189

In de Noordoost-hoek van de aanleg gelegen voormalige dienstwoning in sobere vormgeving daterend uit het einde van de 19de eeuw. Het op rechthoekige grondslag opgetrokken witgepleisterde pand met grijze plint bestaat uit één bouwlaag en een kapverdieping onder een met gesmoorde Oud-Hollandse pannen gedekt mansardedak. Op de nok staat een gemetselde schoorsteen. Tegen de westgevel is een verdiepingloze aanbouw onder een flauw hellend lessenaarsdak. De voorgevel bestaat uit drie traveeën voorzien van twee 6-ruits schuifvensters met luiken en een asymmetrisch geplaatste toegangsdeur met bovenlicht. De kopgevel (straatzijde) heeft op de begane grond en op de verdieping een venster. In de achtergevel een venster.

Waardering

Van algemeen belang; - vanwege de ouderdom; - vanwege de sobere doch harmonische vormgeving; - als karakteristiek en functioneel onderdeel van de buitenplaats; - vanwege de ensemblewaarde.

Zijaanzicht van de noordelijke dienstwoning gezien vanaf de weg. (noordoost)

A.4 Toegangshek

Omschrijving

Monumentnummer: 511190

Aan weerszijden van de Rijksstraatweg, toegang gevend tot de huisplaats en de overtuin staan twee identieke 19de-eeuwse toegangshekken op gemetselde keermuren. De lage smeedijzeren spijlenhekken bestaan uit dubbele hekvleugels en zijstukken waarin de naam 'MIDDEN' 'HOEK'. Aan weerskanten van het hek naar de overplaats staan vier hardstenen paaltjes en langs het pad hardstenen bollen.

Waardering

Van algemeen belang; - vanwege de markering van de toegang tot de buitenplaats; - als karakteris-

tiek en functioneel onderdeel van de buitenplaats; - vanwege de ornamentale waarde; - vanwege de functioneel-ruimtelijke samenhang met de andere onderdelen van de buitenplaats.

Rechter helft van het westelijke toegangshek. In vergulde letters is het woord 'HOEK' te lezen. In het linkerdeel van het hek is 'MIDDEN' aangebracht. Aan de andere kant van de weg, het deel tussen de Vecht en de weg in, staat een identiek hekwerk, ook bestaande uit twee delen. .

A.5 Houten schutting met twee toegangshekken

Omschrijving

Monumentnummer: 511192

Om de rechthoekige moestuin staat een onlangs vernieuwde houten schutting, die aan de buitenzijde door pijlers wordt geleed. De schutting wordt onderbroken door twee tegenover elkaar liggende negentiende-eeuwse identieke houten toegangshekken tussen houten pijlers en onder een ijzeren boog. De hekken bestaan uit twee draaibare vleugels, waarvan de onderste helft wordt gevormd door diagonaal geplaatst beschot en de bovenste helft uit spijlen met een accoladevormige afsluiting.

Waardering

Van algemeen belang: - als voorbeeld van een karakteristieke omheining van een moestuincomplex; - vanwege de doelmatige vormgeving; - vanwege de ensemblewaarde.

Het westelijke toegangshek, met in de verre achtergrond het identieke oostelijke toegangshek.

A.6 Kas met koude bak

Omschrijving

Monumentnummer: 511193

In de moestuin staat een 19de-eeuwse kas op een bakstenen fundament onder een lessenaarsdak bestaande uit een houten geraamte met glas aan de noord- en zuidzijde. In de oostgevel is een rondboogdeur. Restauratie 2002. Voor de kas ligt een rechthoekige (vroeg)20ste-eeuwse koude bak van betonplanken met tussenstijlen.

De kas gezien vanuit het zuidwesten.

Waardering

Vanwege de ouderdom; - vanwege de vormgeving van de kas; - vanwege de ensemblewaarde; - als karakteristiek en functioneel onderdeel van een moestuincomplex behorend bij een buitenplaats.

A.7 Aardappelkelder⁶³

Omschrijving

Monumentnummer: 511194

In de parkaanleg ligt een negentiende-eeuwse (XIVa) bakstenen aardappelkelder met tongewelf deels door aarde bedekt. De ingang is gesitueerd onder een gebroken fronton met een natuurstenen afwerking en bestaat uit een lage, dubbele toegangsdeur, de voorste van hout en de achterste van gaas in een houten raamwerk.

Waardering

Vanwege de ouderdom; - vanwege de zeldzaamheidswaarde; - als karakteristiek en functioneel onderdeel van de buitenplaats; - vanwege de ensemblewaarde.

*Toegang tot de
appelkelder, gericht
op het zuidzuidwes-
ten.*

A.8 Betaalhuisje

Omschrijving

Monumentnummer: 511195

In de parkaanleg ligt een betaalhuisje uit 1903 gebouwd voor de uitbetaling aan personeel. Het op rechthoekige grondslag opgetrokken huisje staat op bakstenen plint met een houten opbouw onder een met gesmoorde Oud-Hollandse pannen gedekt zadeldak met windveren. In de westge-

⁶³ In het monumentenregister van de Rijksdienst staat dit bouwwerk vermeld als appelkelder. Dit is echter zeer onwaarschijnlijk omdat appels niet op deze wijze bewaard werden. Volgens de familieoverlevering is dit een ijskelder. Meest waarschijnlijk is dat het gebouwd is als aardappelkelder, en later tevens als ijskelder gebruikt is.

vel een deur en in de oostgevel een groot meerruitsvenster. Het huisje werd ook wel 'De Aap' genoemd.

Waardering

Vanwege de ouderdom; - vanwege de ensemblewaarde; - als uniek en functioneel onderdeel van de buitenplaats.

Direct rechts van de appelkelder staat het betaalhuisje, hier gezien vanuit het zuidoosten.

A.9 Bruggetje zuidvijver

Omschrijving

Monumentnummer: 511197

In het park ligt over de waterpartij (zuid) een 19de-eeuws bruggetje met oorspronkelijk houten brughoofden met gestort puin verhard en een smalle houten loopplank voorzien van een decoratieve smeedijzeren balustrade in krulvorm. Op basis van enkele verbuigingen en de schuine positie van de ruitvormen, is het aannemelijk dat de brug vroeger gebogen was, daarmee een helling vormend.

Waardering

Vanwege de ouderdom; - vanwege de vormgeving; - vanwege de ornamentale waarde in de parkaanleg; - vanwege de ensemblewaarde.

*Sierbrug gezien
vanaf het noordoos-
ten.*

A.10 Druivenkas

Omschrijving

Monumentnummer: 511198

In de voormalige grote moestuin, thans weiland, ligt een grote 19de-eeuwse gemetselde druivenkas. De kas heeft bakstenen zijmuren en een door pijlers met natuursteen gelede bakstenen noordmuur die een schuin glasdak in houtconstructie dragen. In de kas zijn verschillende compartimenten, die van elkaar zijn gescheiden door muurtjes met rondboogdeuren.

*Gerenoveerde druiv-
venkas, gezien
vanaf het zuiden.
Het achterste deel is
inmiddels afgesloten
met glas.*

Waardering

Vanwege de ouderdom; - vanwege de vormgeving; - als karakteristiek en functioneel onderdeel van de buitenplaats; - vanwege de ensemblewaarde.

A.11 Ezelstal

*Ezelstal gezien
vanaf het zuiden.*

Omschrijving

Monumentnummer: 511199

In de parkaanleg ligt een 19de-eeuwse houten (dubbelwandige) ezelstal. De op rechthoekige grondslag uit rabatdelen opgetrokken stal bestaat uit één bouwlaag en een kapverdieping onder een met Oud-Hollandse pannen gedekt zadeldak (oorspronkelijk een mansardedak) voorzien van windveren en een smal overstek aan de zijkanten. In de kopse voorgevel een dubbele houten inrijddeur en een luik daarboven. In de zijgevel (links) vierkante vensters.

Waardering

Vanwege de ouderdom; - als karakteristiek en functioneel onderdeel van de buitenplaats; - vanwege de ensemblewaarde.

A.12 Prieel/kurkenhut

Omschrijving

Monumentnummer: 511201

In de parkaanleg ligt een 19de-eeuws houten prieel van eenvoudige vormgeving. Het op rechthoekige grondslag opgetrokken prieel onder een lessenaarsdak bestaat uit een met boomschors beklede voorgevel waarin een open toogvormige ingang.

Waardering

Vanwege de ouderdom; - vanwege het materiaalgebruik; - vanwege de ornamentale waarde; - vanwege de ensemblewaarde.

Kurkenhut gezien vanaf het oosten.

A.13 Tuinornamenten

Omschrijving

Monumentnummer: 511202

In de aanleg bevinden zich twee 18de-eeuwse zandstenen ornamenten (mogelijk de bekroningen van de toegangspijlers van de overtuin, zie gravure ca.1730).

*Zuidelijk zicht op de ornamenten. Er direct achter ligt een betegeld stuk vloer. Links achter heeft een Rode Benk (*Fagus sylvatica Purpurea*) gestaan die onlangs is gekapt. Er wordt een nieuwe boom teruggeplant.*

Waardering

Vanwege de ouderdom; - als karakteristiek onderdeel van een buitenplaats; - vanwege de ornamentele waarde.

A.14 Theekoepel

Omschrijving

Monumentnummer: 511203

In de parkaanleg staat een theekoepel uit de tweede helft van de 19de eeuw. De op zeshoekige grondslag opgetrokken koepel staat op een gemetselde plint en heeft een houten opbouw onder een met zink bekleed zwenkend tentdak bekroond door een pinakel. De dakrand is voorzien van een zaagrand (deels doorstoken en met accolades en lobben). Rondboogvensters met metalen roedenverdeling. Het plafond in het interieur is voorzien van een houten rozet. In 1987/1988 is de koepel gerestaureerd en verplaats van de zuidwesthoek van het terrein naar de huidige plek.

Waardering

Vanwege de ouderdom; - vanwege de decoratieve waarde; - als karakteristiek onderdeel van een buitenplaats aan de Vecht; - vanwege de ensemblewaarde.

Theekoepel gezien vanaf het zuid-zuidoosten. De koepel stond oorspronkelijk in de uitsers westelijke hoek van de buitenplaats.

A.15 Rozenbruggetje

Omschrijving

Monumentnummer: 511204

In het park ligt over de vijverpartij (noord) een 19de-eeuws zogenaamd rozenbruggetje. Het bruggetje bestaat uit een iets gebogen houten loopplank rustend op ijzeren balken en voorzien van een leuning in de vorm van een langwerpige betonnen plantenbak. Hierop een gebogen ijzeren rozenleiding.

Waardering

Vanwege de ouderdom in combinatie met het materiaalgebruik; - vanwege de unieke vormgeving; - vanwege de ornamentele waarde in de parkaanleg; - vanwege de ensemblewaarde.

De rozenbrug gezien vanaf het oosten. Het is nog steeds voorzien van rozenbogen.

A.16 Hek

Omschrijving

Monumentnummer: 511205

Langs de noordzijde van de overtuin van de buitenplaats staat een ornamenteel 19de-eeuws ijzeren spijlenhekje (ca.1m hoogte).

Waardering

Vanwege de ouderdom; - als karakteristieke en functionele afscheiding van een buitenplaats; - vanwege de ornamentele waarde.

B Overige onderdelen

B.1 Koetshuis

Omschrijving

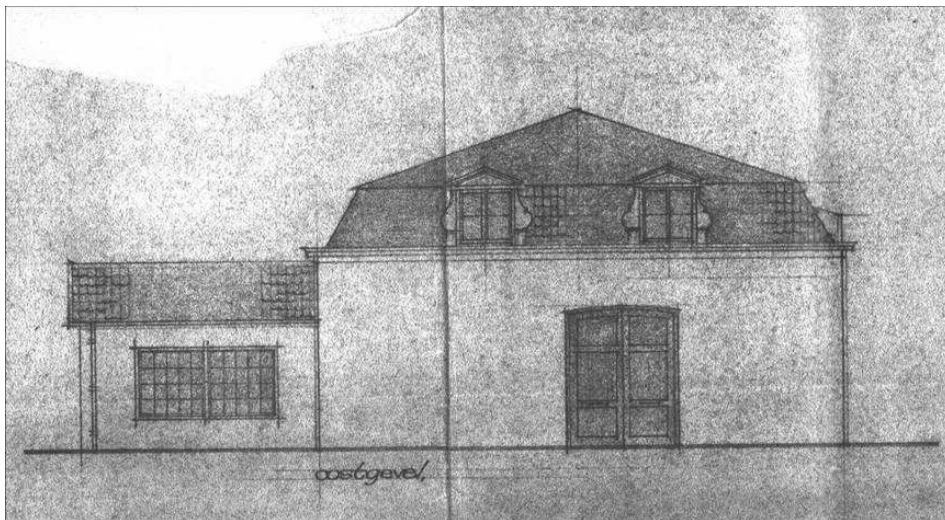
Het koetshuis is een van de laatste historische gebouwen op de buitenplaats. Het is waarschijnlijk gebouwd ten tijde van de bouw van het huis Middenhoek en ook ontworpen door Zocher. Het koetshuis is in goede staat. Het is in 1955, gelijktijdig met de omzetting van de oostkant van de buitenplaats naar fruitteelt, verbouwd tot appelopslag. Hiervoor is het mansardedak vervangen door een schuin dak met vlakke helling en werden twee grote koelcellen aangelegd waardoor deuren en ramen dichtgemetseld werden. Voordat deze verbouw plaatsvond is een technische tekening van de toen geldende situatie gemaakt. Het is dus nog goed bekend hoe het originele koetshuis eruit gezien heeft, zie voorbeeld van oostzijde in afbeelding 18. Ook is het koetshuis zichtbaar op meerdere foto's van rond 1900. Constructief onderzoek aan het koetshuis heeft aangetoond dat een groot gedeelte van de originele dakconstructie nog aanwezig is. In 1973 is het koetshuis wederom verbouwd, nu door architect Wentink, en in kantoorruimte omgezet. Structureel werd er weinig veranderd.

Waardering: *Positieve waarde*

Vanwege de ouderdom; vanwege de karakteristieke functie en karakteristiek onderdeel van een buitenplaats; vanwege de zeldzaamheid van Zochers ontwerp.

*Koetshuis gezien
vanaf het noorden*

*Tekening uit 1955
van de 'huidige
situatie' van het
koetshuis*

B.2 Dienstwoning 2

Omschrijving

Bij de oude dienstwoning in de zuidoost-hoek, is in 1956 een tweede dienstwoning bijgebouwd. In tegenstelling tot de andere dienstwoningen met mansardedaken, heeft deze een zadeldak. Het is opgetrokken in halfsteens verband en heeft twee schoorstenen op de uiteinden van de nok. De kopgevel (straatzijde) heeft op de begane grond een venster met luiken naast de voordeur. De verdieping heeft twee kleinere vensters. De achtergevel heeft dezelfde indeling, maar dan gespiegeld. De zijgevels hebben beiden één dubbelvenster met luiken. In de dakvlakken zijn later dak-

kapellen aangebracht. Het eenvoudige huis heeft dezelfde luiken als de andere dienstwoningen, een zelfde grijze plint en is ook wit gepleisterd. Het is opzettelijk ingepast in het bestaande ensemble.

Waardering: *Positieve waarde*

Van algemeen belang; - vanwege de sobere doch harmonische vormgeving; - als karakteristiek en functioneel onderdeel van de buitenplaats; - vanwege de ensemblewaarde.

Zuidoostelijk aanzicht vanaf de openbare weg.

B.3 Hondenstal

Omschrijving:

Rechts van het koetshuis staat de schuur die ook wel de 'hondenstal' wordt genoemd. Dit gebouw maakt geen onderdeel uit van het ontwerp van Zocher en heeft een lage architectuurhistorische waarde.

Waardering: *Indifferente waarde*

Vanwege eenvoudige bouwmaterialen; vanwege lage bijdrage aan het ensemble;

*Oostelijk aanzicht
op de 'hondenstal'.*

B.4 Eendenhuis

Omschrijving:

In het westelijk deel van de zuidvijver ligt een eiland. Op dat eiland heeft een kooi gestaan waar speciale eenden gehouden werden. de eendenvijver en –kooi zijn volledig vervallen en waren tot voor kort volledig onder de grond verdwenen. Na zorgvuldige opgraving zijn de meeste originele stenen weer teruggevonden. De stenen bodem van de vijver blijkt nog in redelijke staat te zijn. De ijzeren delen waarmee de kooiconstructie bevestigd was moeten als verloren gegaan beschouwd worden.⁶⁴

Waardering *Positieve waarde*

Vanwege de ouderdom; - vanwege de unieke vormgeving; - vanwege de ornamentale waarde in de parkaanleg; - als karakteristiek onderdeel van een buitenplaats aan de Vecht; - vanwege de ensemblewaarde.

⁶⁴ Herstelplan v9 p.32

De kooi over de gerestaureerde eendenvijver is verdwenen.

B.5 Eendenvijverbrug

Omschrijving

In 1999 is de brug naar het eiland in de zuidvijver opnieuw op de originele plek aangebracht. Het is een eenvoudige kwakel zonder hoge monumentwaarde.

Waardering: Positieve waarde

Algemeen vanwege de locatie, de functie en het uiterlijk.

De eendenkooi is bereikbaar via het bruggetje vanaf de noordoever. Deze foto is genomen vanaf het eiland.

B.6 Noordvijverbrug

Omschrijving:

De bestaande brug over het oostelijk deel van de noordvijver is in 1999 vernieuwd. De brug is het eindpunt van de zichtlijn over de vijver vanaf de weg. De brug zelf biedt uitzicht in de noordwestelijke richting van de noordvijver.

Waardering: *Positieve waarde*

Algemeen vanwege de locatie, de functie en het uiterlijk.

*De houten brug
over de noordvijver,
gezien vanaf het
noordoosten.*

B.7 Rozentuin

Omschrijving

Dit gedeelte van het terrein is lange tijd opgehouden om het idee van de tuin te behouden en de doorkijken en zonsondergangen naar het westen te bewaren. De molensteen die als zitbank dienst deed, is nog steeds aanwezig echter iets verzakt. De rozen zijn verdwenen en ook van de padenstructuur is niets meer te herkennen. Echter in de zuidoostelijke hoek staat nog een verwilderde roos. Voordat het als rozentuin is aangelegd, zal het beplant geweest zijn met bloeiende struiken.

Waardering: *indifferentie waarde*

Vanwege typerende element van een tuinaanleg; - vanwege ensemble en zichtlijnenspel met de omgeving; - vanwege de functie.

De verzakte molenstein geeft de locatie aan van de verdwenen rozen-tuin.

B.8 Boomgaarden

Omschrijving

De boomgaarden uit de classicistische periode zijn waarschijnlijk door Zocher geïntegreerd in zijn ontwerp. De buitenplaats bevat drie boomgaarden.

Waardering

Vanwege de functie; - vanwege de ouderdom; - vanwege de ensemblewaarde; - vanwege de kenmerkendheid als onderdeel van de buitenplaatsen aan de Vecht;

1. Zuidelijke hoogstamboomgaard *Positieve waarde*

De zuidelijke hoogstam-boomgaard bevindt zich direct achter het koetshuis en links van de ezelstal. Op de achtergrond is de zuidvijver zichtbaar. De gaard bestaat uit appelbomen.

2. Noordoostelijke boomgaard *Positieve waarde*

Deze boomgaard bevindt zich vlakbij de noordelijke dienstwoning.

3. Perenboomgaard *Indifferente waarde*

In de noordwesthoek van de buitenplaats bevindt zich de perenboomgaard. Op deze locatie bevond zich het grote eiland van de noordelijke vijver.

IV Bijlage kaarten

Op de volgende pagina's zijn de volgende kaarten afgedrukt.

W-01 Situatie Buitenplaats bestaand

W-02 Waardenkaart Archeologie

W-03 Waardenkaart Gebouwen

W-04 Waardenkaart Landschap

W-05 Historisch ontwerp Zocher

W-05 Historische waterlopen

W-05 Historische paden

Bijlage 1b:

**Aanvulling op Cultuurhistorische inventarisatie buitenplaats Middenhoek
Rijksstraatweg 55/57, Nieuwersluis (Bureau Helsdingen, 2013)**

7.2 Advies; nadere toelichting bij de voorgestelde bouwvlek

Om meer duidelijkheid te scheppen over de visuele uitwerking van de bouw van een nieuw huis, worden enkele uitwerkingsaspecten uitgebreider behandeld en van cultuurhistorische kanttekeningen voorzien. Deze tekst is een aanvulling op de eerder geschreven rapport *Cultuurhistorische Inventarisatie Buitenplaats Middenhoek*.

Interactie huis en tuin

Zochers tuin- en parkontwerpen worden gekenmerkt door onder andere glooiende oppervlakken, lichtgebogen paden, waterpartijen, boomgroepen en een variatie van hoge en lagere begroeiing. Wanneer we kijken naar de wisselwerking tussen tuin en gebouw in Zochers ontwerpen, dan zijn de volgende aspecten kenmerkend en tevens randvoorwaarde gezien voor de exacte plaatsbepaling:

1. de donkere achtergrond waartegen de lichte, gepleisterde gevels afsteken;
2. de zichtlijnen van en naar het gebouw;
3. de spiegeling van het gebouw in een waterpartij;
4. de visuele presentatie van het gebouw voor de wandelaar.

Het oude Middenhoek: een wit gebouw tegen een donkere beboste achtergrond en gespiegeld in de vijver. Een vergelijkbaar visueel effect wordt ook voor het nieuw te bouwen huis nagestreefd.

ad. 1 donkere achtergrond

Kenmerkend voor Zocher is het contrast tussen een wit gebouw op de voorgrond tegen een donkere achtergrond van dichte begroeiing van hoog opgaande bomen. Dit wordt gerealiseerd en dit is dan vooral te zien vanaf het open weiland.

ad. 2 zichtlijnen

Bij de juiste plaatsbepaling worden de volgende zichtlijnen gerealiseerd:

- over grote afstand via het weiland, tegen donkere bosrand;
- via de oprit over de Beukenlaan naar een zijgevel;
- via de korte as van de vijver.

ad. 3 spiegeling

Kenmerkend voor Zocher is dat de gebouwen altijd op een of andere wijze spiegelen in het oppervlak van een vijver. Over de korte as van de vijver zal het gebouw in het water moeten spiegelen.

ad 4. visuele presentatie

Door de opstelling van het gebouw onthult het zich als het ware voor de kijker. Doordat de paden of wegen rond het gebouw gekromd zijn, ziet de wandelaar het gebouw steeds anders. Dat was het geval bij het oude Middenhoek, waar het gebouw zich vanaf de Rijksstraatweg op steeds een andere manier toont. Dat zal ook in de nieuwe situatie het geval zijn met name voor de wandelaars die rond de vijver lopen en voor wie aankomt via de Beukenlaan.

Al deze effecten zijn geheel in de geest van de “picturesque” landschapsstijl waarin Zocher zich had gespecialiseerd. Het landschap en de begroeiing vormen een decor met dieptewerking met het gebouw op de achtergrond. Deze effecten waren ook aanwezig bij het oorspronkelijke hoofdgebouw van Middenhoek. Het overzicht van de foto's uit het rapport *Cultuurhistorische Inventarisatie Buitenplaats Middenhoek* laten dit duidelijk zien.

Exacte plaatsbepaling

De bouwvlek komt te liggen op het snijvlak van drie vlakken: de open weide, het beboste deel en het deel met kleinschalige parkelementen (vijver, eiland). Op deze wijze gaat het gebouw met elk van deze gebieden een relatie aan, maar worden deze gebieden geen van alle door de bouw aangetaast. De locaties en het karakter van deze drie vlakken zijn beschreven en geanalyseerd in het rapport *Cultuurhistorische Inventarisatie Buitenplaats Middenhoek*.

Bij de exacte plaatsbepaling voor het huis binnen de definitieve bouwlocatie dienen de genoemde vier uitgangspunten van Zocher in acht genomen te worden.

Als we inzoomen op de bouwvlek dan betekent dit eveneens dat er rekening moet worden gehouden met de specifieke eisen die voor die plek gelden:

- de aanwezigheid van een heuveltje. Het nieuwe huis dient dat heuveltje te respecteren d.w.z. dat het huis niet op het heuveltje mag worden gebouwd, en evenmin op een terp of verhoging, waardoor het heuveltje zijn betekenis verliest.
- De afstand tot de vijver niet zodanig klein dat er het huis het kleinschalige karakter van de kleine vijver en het eiland overschaduwde. Over de lange as van de vijver is een kenmerkende zichtlijn onder de brug van de vijver door. Deze zichtlijn mag niet worden gedomineerd door het nieuwe huis.
- De afstand tot de vijver niet zodanig groot dat er geen spiegeling meer zichtbaar is.
- De aanwezigheid van de bomen: twee grote eiken vormen –vanaf de overzijde vanaf de vijver gezien- coulissen met het huis op de achtergrond. Deze eiken zijn op de onderstaande plattegrond met groen stippen aangegeven.

Het Huis

Het ontwerp van het huis zal zich sterk moeten richten op de stijl van Zocher. Dat wil zeggen: een neoclassicistisch gebouw met wit gepleisterde gevels. Het huis Middenhoek, zoals dat bekend is van de oude foto's is omstreeks 1900 tot stand gekomen na verbouwing en uitbreiding van het oorspronkelijke huis. De afmetingen van het oude zijn naar schatting als volgt: grondplan ca. 15m * 17m, goothoogte ca. 8m, nokhoogte ca. 11m.

Het is de wens van de opdrachtgevers om het nieuw te bouwen huis kleiner te houden, en meer in de geest van Middenhoek zoals het oorspronkelijke gebouw is. Het karakter van het gebouw zal in de stijl van Zocher moeten zijn: in hoogte vergelijkbaar met het oorspronkelijke huis, maar met een kleinere footprint, b.v. ca. 15 * 13 m en ca. 2000 m³.

Het oorspronkelijke Middenhoek vertoonde veel overeenkomsten met een door Zocher ontwikkeld villatype voor parken. Van dit type zijn er in Haarlem kenmerkende voorbeelden aanwezig. Door architectenbureau Plas + partner zal een ontwerp worden uitgewerkt.

Foto links: Zochervilla in het Stadspark in Haarlem. De opvulling onder plat dak is een latere toevoeging. Tekening rechts: Impressie voor het nieuwe huis Middenhoek, variant voor de linkerzijgevel, op basis van een combinatie van Middenhoek en de Villa in Haarlem. Tekening Architectenbureau Plas + Partner te Breukelen.

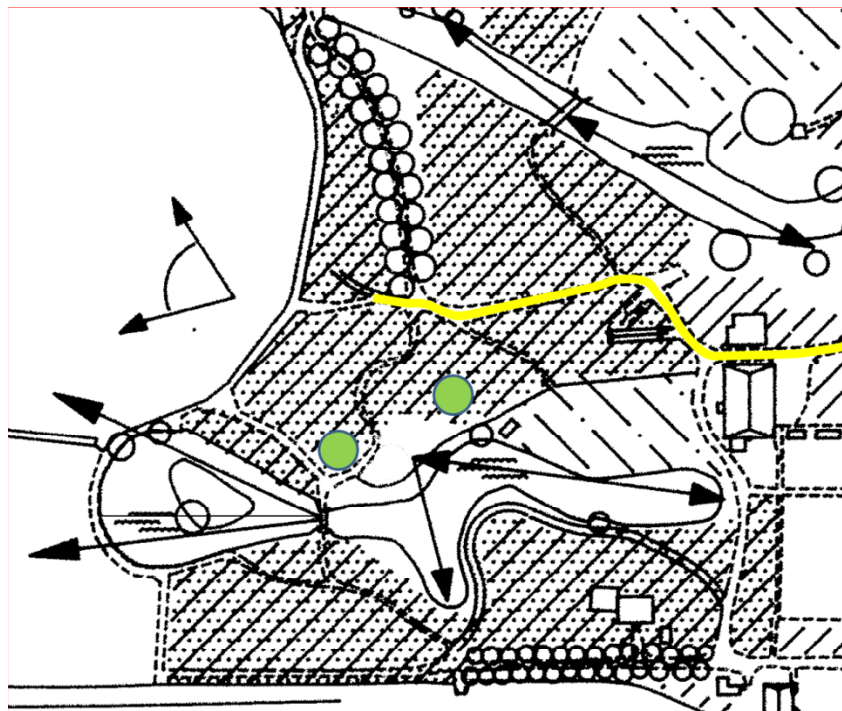
Parkeren

Er is behoefte aan een garage annex fietsenschuur voor enkele auto's. Uitgangspunt is een laag en onopvallend gebouw, tussen de bomen. De garage komt niet aan de kant van de vijver, maar aan de andere kant en verscholen tussen de bomen. Het gebouwtje moet versmelten met de omgeving.

Ontsluiting

Het nieuwe hoofdgebouw op deze plaats is eenvoudig te ontsluiten via de Beukenlaan die nu ook de toegang geeft tot de gebouwen. Deze laan loopt nu dood tegen het weiland. Daarmee krijgt deze laan weer een functie op de buitenplaats. De Beukenlaan is hieronder aangegeven door de gele lijn.

Als alternatief is het nieuwe hoofdgebouw eveneens te ontsluiten door het bestaande pad wat zuid-noord loopt iets naar het noorden door te trekken, tot aan het pad wat langs de noordelijke kavelgrens loopt. Daarmee is eenvoudig en zonder veel ingrepen een verbinding met de Rijksstraatweg te maken. Die optie is uitgewerkt in het rapport *Cultuurhistorische Inventarisatie Buitenplaats Middenboek*.

Detail van de plattegrond van de buitenplaats. Met pijlen zijn enkele kenmerkende zichtlijnen aangegeven in de huidige situatie. De ontsluiting via de beukenlaan is aangegeven in geel. Twee kenmerkende eiken (groene stippen) werken als coulissen en als repoussoir. Het oog van de kijker wordt vanaf de overzijde van de vijver tussen de bomen door getrokken naar het nieuwe huis.

*Aanvullingen door Bureau Helsdingen, februari 2013
ing. P.T. den Hertog*